ՄԱՍԵՑԱՑ ԱՂԱՒԻՆ

Աւետաբեր Հայաստանեայց

LA COLOMBE DU MASSIS

MESSAGER DE L'ARMÉNIE

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԳԱԲՐԻԷԼԻ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ԱՅՎԱԶԵԱՆ

ԱՄԲՐՈՍԵԱՅ Վ. ԳԱԼՖԱՅԵԱՆ

ԽՈՐԵՆԱՑ Վ. ԽՈՐ. — ԳԱԼՖԱՅԵԱՆ.

ՉՈՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Դեկտեմբեր 1858. — Թիւ ԺԲ.

RÉDIGÉ PAR

GABRIEL VARTABED AÏVAZOVSKY

AMBROISE V. CALFA

CORENE V. COR. — CALFA.

QUATRIÈME ANNÉE

Décembre 1858. — N° 12.

ՓԱՐԻԶ

Ի ԳՐԱՆՈՑԻ Ճ. ԱՐԱՄԵԱՆ

ՆԻԿՈՄԻԴԱՑԻՈՑ

ԱՍՏՈՒԱԾԱՊԱՏԻՒ ՄԱՏԹԷՈՍ ՍՐԲԱԶՆԱԿԱՏԱՐ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆՍՑՆ ՀԱՅՈՑ. (5 *օրինակք.*)

Ամենապատիւ ԳԵՈՐԳ Սրբազան Արքեպիսկոպոս Պատրիարք Կոստանդնուպօլսոյ.

Ամենապատիւ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Սրբազան արքեպիսկոպոս, Պատրիարք Երուսաղեմայ. (2 *օրինակք.*)

Ամենապատիւ ՅՈՒԿՈՐ Սրբազան արքեպիսկոպոս, նախկին Պատրիարք Կոստանդնուպօլսոյ. (2 *օրինակք.*)

Ամենապատիւ Արիստակես Արքեպիսկոպոս, Առաջնորդ Անդրիանուպօլսոյ:

Ամենապատիւ Գրիգորիոս Արքեպիսկոպոս, Առաջնորդ Կարնոյ:

Ամենապատիւ Թադէոս Արքեպիսկոպոս, Առաջնորդ Զմիւռնոյ:

Ամենապատիւ Մակար Եպիսկոպոս, անդամ Սրբազան Սինհոդոսի, Ս. Էջմիածին:

Ամենապատիւ Յակոբ եպ. Առաջնորդ Ակնայ

Ամենապ. Յակոբ եպ. Առաջնորդ Եդեսիոյ:

Ամենապ. Յակոբ եպ. Առաջնորդ Կեսարիոյ:

Ամենապ. Սարգիս Արքեպ. Չալուեանց, Առաջնորդ Վրաստանի եւ Իմէրեթի:

Ամենապատիւ Սարգիս Եպիսկոպոս, Առաջնորդ Փիլիպպուպօլսոյ:

Ամենապատիւ Վենեպետեանց Գէորգ Արքեպիսկ. Առաջնորդ Արցախու:

Ազարեան Տ. Միքայէլ, Վիեննա:

Ազգային Դպրոց, Գումգափու:

« « Պահչէհիկ:

Աբաթկեանց Տ. Ներսես, Շուշի:

Աբանասեան Տ. Գրիգոր, Կէյմէ:

Աբանասեան Տ. Զաքար, Նիկոմիդիա:

Աղաթաեանց Տ. Նիկոլայ, Տիփխս:

Աւաճաեան Տ. Մանուկ, Նախիջեւան:

Աւաճաճեան Տ. Սարգիս . Պօլիս :

Աւաճաճեան Տ. Սիմոն, Նախիջեւան:

Աւբընեան Տ. Մանուէլ, Բէյֆ. (3 *օրինակ:*)

Աւետ. Տիւրքի էֆէնտի , Պօլիս :

Աւիշանեան Տ. Սերովբէ, Պօլիս:

Աւիփարեան Տ. Մարտիրոս, Զմիւռնիա:

Ահարոնեան Տ. Սարգիս, Զմիւռնիա :

Ադաթոնեան Տ. Գրիգոր , Պօլիս :

Ադաթոնեան Տ. Մկրտիչ, Պօլիս :

Ադամալեանց Տ· Պողոս , Ագուլիս :

Ադամալեանց Տ. Պօղ. Գաբրիէլեան, Շուշի:

Ադամջանեանց Տ. Միհնաս , Ագուլիս :

Ադասիեան Տ. Սեպուհ, Պօլիս:

Ադեքսանդրեան Տ. Պետրոս , Կ. Պօլիս:

Ադեքսանդրեան Տ. Մատթ. Պաղտատ:

Ահմեան Տ. Թ. , Պօլիս :

Ահմեան Տ. Սողոմոն , Կարին :

Ամբակումեան Տ. Աստ. Բուրջալեան, Ղզլար

Ամիրադեանց Տ. Յովհաննէս, Պօլիս:

Ամիրադով Տ. Ստեփ. Ալեքսանդրիչ, Պօլիս:

Այծեան Տ. Եսայի , Նիկոմիդիա:

Այվազեանց Աւետիք վարժապետ, Ագուլիս:

Այվազովսքի Տ. Գրիգոր , Բէֆէ:

Այվազովսքի Տ. Յովհաննէս , Բէֆէ:

Այվատեան Տ. Մատթեոս, Պօլիս :

Այվատեան Տ. Յովհաննէս , Պօլիս :

Անանեանց Տ. Բարսեղ, Ղզլար:

Անանեանց Յովսէփ Հայրապետեան, Շուշի

Անդրէասեան Տ. Բարսեղ , Համպուրկ :

Անուխեան Տ. Եսայի , Մէնշրսբրը:

Անուխեան Տ. Սերովբէ, Պօլիս:

Աշնանեան Իսկուհի Տիկին , Պօլիս:

Աշնանեան Տ. Պողոս , Պօլիս:

Ապիանց Տ. Գէորգ , Պօլիս:

Ապուչեխցի Տ. Պետրոս , Պօլիս :

Ապրօյեան Տ. Ռափայէլ, Թբեստ :

Առյանեան Մանտ. Տ. Յովհաննէս, Պօլիս :

Առյանեան Ստեփան Պէյ, Պօլիս:

Առյանեանց Գասպ. Գաբրիէլեան, Ագուլիս:

Ավդալեան Տ. Յովհաննէս, Կալկաթա:

Աւրամեան Տ. Սուքիաս , Նիկոմիդիա:

Աւրամեանց Գէորգ Վ.. Շուշի:

Աւրայիճեան Տ. Մովսես , Աղեքսանդրիա:

Աւրասխանեանց Հայրապետ , Ագուլիս :

Աւրարատեանց Առաքել վարժապետ, Տիփխ:

Աւրդումանեան Տ. Յակոբ բժիշկ, Պօլիս :

Աւրշակ Տ. Յակովբոս , Վիեննա:

Աւրշակունի Տ. Վարդան Աստ. Տիփխ:

Աւրծրունեան Ընկերութիւն , Կարին :

Աւրվանեանց Տ. Խաչատուր, Տիփխս:

Աւետիսեան Պ. Ստեփան , Փարիզ:

Աֆնատ. Տ. Եադուալ, Պաղտատ.

Բարանեանց Տ. Աբրահամ, Տիփխս:

Բազրատունի Կարապետ Վ.. Առաջնորդ Ս. Կարապետի վանից Մշոյ. (2 *օրինակք.*)

Բաստամեանց Ստ. Գէորգեան բժիշկ, Տիփս:

Բարեդոյս Տ. Աբսեն Մակարեանց, Կարին :

Բարունակ Պէյ, Պօլիս :

Բարունակեան Պ. Նիկողոս , Փարիզ:

Բարսեղեան Տ. Ստեփան , Պօլիս :

Բէյլսեանց Կարապետ վարժ. Գանձակ :

Բէհբուդեանց Տ. Գրիգոր Յովսեփեան, Տիփս:

Բէհբուդեանց Տ. Միք. Աբսենեան, Տիփխս.

Բինկեանեան Տ. Նշան, Պօլիս :

Բինկեանեան Տ. Սարգիս , Պօլիս:

Բիշմիշեան Տ. Մովսես , Պօլիս:

Բողդանեան Տ. Բաղտ Բարաղամ. Ա.ժտէրիս.

Բուդաղեանց Տ. Մովսես Զաք. Փերբպուրկ:

Բուդաղեանց Տ. Յովհ. Զաք. Ա.ժտէրքսան :

Բուբժալեանց Տ. Բողտան Ամբակ. Ա.ժտէրմ:

Գալստեան Տ. Կարապետ, Աղեքսանդրիա:

Գալստեան Տ. Ռուբէն , Պօլիս:

Գալփագճեան Տ. Ալեքսան , Պօլիս:

Գալփագճեան Տ. Տիգրան , Պօլիս :

Գալֆայեան Տ. Գէորգ , Պօլիս :

Գասպարեան Տ. Թ. Գասպար, Նիկոմիդիա :

Գասպարեան եւ. Ընկերութիւն, Պաթում:

Գարագաշեան Տ. Խաչիկ , Եաշ :

Գարագաշեան Տ. Կիւմիւշ , Եաշ :

Գարագաշեան Տ. Յովհան , Եաշ :

Գափամաճեան Տ. Գաբրիէլ , Պօլիս:

Գափամաճեան Տ. Մանուկ , Պօլիս:

Գափամաճեան Տ. Յովսէփ, Մէնշսբրը:

Գեղամեանց Տ. Ռուշան , Տիփխս :

Գէորգ Վ.. Խարբերդու.

Գէորգեան Տ. Մկրտիչ , Պօլիս :

Գուրգինբեգեանց Տ. Աբէլ , Տիփխս:

Գրիգորեան Տ. Միհնաս , Պօլիս:

Գրիգորեան Տ. Սիմոն , Պօլիս :

Գրիգորեան Տ. Սիմոն , Կարին :

Դաւթեան Տ. Գէորգ Եարալեանց, Սիւնեցի:

Դաւիթեանց Տ. Դաւիթ , Տիփխս :

Դիտարեանց Տ. Գէորգ, Տիփխս:

Դուդուքեան Տ. Հայրապ. Դաւթեան, Ագուլ:

Դրանխուեան Տ. Եսայի , Եաշ:

Եաղդիբէդեանց Տ. Յովհաննէս, Տիփխս :

Եգեանց Նիկողոս Աւետիքեան, Ա.ժտէրխ:

Եղբարք Սրեւելեան Ընկերութեան, Պօլիս:

Եղիկեանց Տ. Մկրտիչ , Ճաւա:

Եուսուֆեան Յովսէփ Չէլեպի, Զմիւռնիա :

Եուսուֆեան Տ. Հիզրան , Պօլիս :

Եսայեան Տ. Յակոբ, Զմիւռնիա:

Եսայեանց Տ. Յովհաննէս, Տիփխս :

Երամեան Գէորգ Պէյ, Պօլիս :

Երամեան Կարապետ Ամիրայ, Պօլիս:

Երկանեան Տ. Նիկողոս , Պօլիս :

Եւանգուլեանց Տ. Աւետիք, Տիփխս :

Եւրիհնեանց Տ. Մկր. վարժապ. Էջմիածին:

Զարաֆջեանց Տ. Թորոս, Տիփխս:

Զոհրապեան Տ. Մովսես , Շամախի:

Զոհրապեանց Տ. Կար. Յարութ. Տիփխս :

Զօրայեան Տ. Նիկողայոս , Պօլիս:

Էլարեանց Տ. Աղաւիետ Հօփ-Մաքէր, Մոսք.

Էլիկիւզեան Տ. Սարգիս , Պօլիս :

Էմին Տ. Կարապետ, Տիփխս:

Էմիրճեան Տ. Պետրոս քահանայ, Թարասու.:

Ենկիւրեան Պ. Յովհաննէս, Փարիզ:

Ենփիճեանց Տ. Աւետիք, Տիփխս :

Ենփիճեանց Կառապիճէ տիկին, Տիփխս:

Ենփիճեանց Տ. Խաչատուր. Պօլիս. (2 *օր.*)

Ենփիճեանց Տ. Համբարձում , Տիփխս :

Էքմէքճեան Տ. Յարութիւն , Պօլիս:

Ընթերցասիրաց Ընկերութիւն, Խասգիւղ :

Թագւորեան Տ. Գէորգ Բժիշկ, Պօլիս :

Թադէոս Վարդապետ, Ս. Էջմիածին :

Թամամշեանց Տ. Զաք. Գաբրիէլեան, Տիփս.

Թամամշեանց Տ. Յովհ. Գաբրիէլեան, Տիփս.

Թալիրեանց Տ. Աղեքսանդր, Տիփխս :

Թանգարան Վերծանութեան, Նիկոմիդիա:

Թանգարան Վերծանութեան , Պօլիս :

Թանգարան Վերծանութեան սրբոց Յակոբեանց մենից յԵրուսաղէմ.

Թանգարան Վերծանութեան, Աստրազար:

Թաւարբեկեանց Տ. Յովհ. քահան. Ղզլար :

Թաւրիզեանց Տ. Աղեք. Աւետիքեան, Շուշի:

Թեմուրեանց Մնացական Բժիշկ, Գանձակ:

Թեմուրեանց Տ. Մովսես , Տիփխս :

Թերզեան Տ. Մելգոն , Պօլիս :

Թիւլպենճեան Տ. Յովակիմ, Պօլիս :

Թիւլսիւզեան Տ. Յովհաննէս , Փարիզ :

Թիւլսիւզեան Տ. Պաղտասար , Պօլիս:

Թնկըրեան Տ. Յակոբ, Լոնտոն:

Թովմասեան, Տ. Ա.. Սուրբայա (Ճաւա :)

Թորգոմեան Տ. Պողոս, Պօլիս:

Թուդչաճի Տ. Խաչատուր , Պօլիս :

Թուդչաճի Տ. Մաղաք , Պօլիս :

Թօքաթլեան Տ. Մարտիրոս , Պօլիս:

Թօքաթլեան Տ. Մկրտիչ, Պօլիս :

Ժէֆրուա, Վարժապետ համալսարանի:

Իբէքճեան Տ. Հիւսաւվէրտի, Պօլիս:

Իզնաւրու Վ.. Փոխ. պատրիարքի, Պօլիս:

Իզմիրեանց Տ. Գրիգ. Յովհաննէսեան, Տիփս.

Իզմիրեան Տ. Յովսէփ , Ղզլար . (3 *օր.*)

Իսահակեանց Մովսես Մակար, Ղզլար:

Իվան Ստեփանիչ Ստեփանով, Թէյաս :

Իրիցեանց Տ. Գաւիթ Յովսէփեան, Տիփխս:

Իւրիճեան Տ. Կարապետ , Պօլիս :

Լազարեան իշխանք. Փերբպուրկ. (2 *օր.*)

Լամարքին , Փարիզ:

Լանկլուա, Փարիզ:

Լորիս-Մելիքեանց Տ. Աբրահամ , Փարիզ :

Լորիս-Մելիքեանց Տ, Յովհ. Մոսքուա :

Խալաթեանց Տ. Բախշի , Տիփխս:

Խանդամիրեանց Տ. Մարտիրոս , Շուշի :

Խաչատուրեան Տ. Աւետիս , Պօլիս:

Խաչատուրեան Տ. Կարապետ , Վիեննա:

Խաչատուրեանց Տ. Գրիգոր , Շուշի :

Խաչիկեան Տ. Կարապետ , Ռոման:

Խաչունեան Մահտեսի Տ. Փիլիպպոս, Պօլիս:

Խավալճեան Տ. Գրիգոր, Աստրազար:

Խավիգեան Տ. Ստեփան, Նիկոմիդիա·

Խարայեան Տ. Գէորգ , Պօլիս:

Խէրդիմենեանց Տ. Դաւիթ , Տիփխս:

Խէրումեանց Տ. Յովսէփ , Տիփխս:

Խզլզբճեան Տ. Յակոբ, Նոր Նախիջեւան:

Խլճեան Տ. Յովհաննէս , Պօլիս:

Խորասանճեան Տ. Գէորգ, Պօլիս:

Խորասանճեան Պետրոս Ամիրայ, Պօլիս .

Խորենեան ընկերութիւն, Գաղատիա :

Խոսրովեանց Տ. Բաղդասար , Տիփխս :

Խուրեան Տ. Գաբրիէլ , Պօլիս :

Խուրսանճեան Տ. Ճիվան, Պօլիս :

Խրրմեան Մկրտիչ Վարդապետ, Վան:

Խօնչկլիւեան Տ. Գրիգոր , Պօլիս:

Կարապետեան Տ . Աւետ , Ճափարա:

Կարենեանց Տ. Յակոբ վարժապետ, Տիփխս:

Կարսեն տը Թասի, Փարիզ :

Կեանջեցեան Տ. Մկր. Յարութիւնեան, Շուշի:

Կեչկեչեան Տ. Փիլիպպոս , Պօլիս :

Կիւմիւշեան Տ. Գաբրիէլ , Պօլիս :

Կիւմիւշեան Տ. Գէորգ , Պօլիս:

Կիւմիւշեան Պ. Կրօնիդես , Փարիզ:

Կիւմիւշկերտանեան Տ. Ռուբէն. Պօլիս:

Կոզալեանց Տ. Միքայէլ, Տիփխս:

Կողպէյեան Տ. Կարապետ, Նախիջեւան :

Կոստանդեան Տ. Գրիգոր , Զմիւռնիա :

Կրճիկեան Տ. Անդրանիկ , Պօլիս :

Կրճիկեան Յակոբ Էֆէնտի, Փարիզ:

Կօզլովեան Տ. Գասպար , Պորուշան :

Կօզլովեան Տ. Խաչիկ , Ռոման:

Հախվերդեանց Տ, Գէորգ Թէոդորեան. Տիփս.

Հաճեան Տ. Եղիազար , Պօլիս :

Հաճի-Զաքարեան Տ. Յովհաննէս, Օվաճըք:

Համամճեան Տ. Սարգիս , Պօլիս:

Հայրապետեան Ա.. Մ. Օլբանեանց, Ղզլար :

Համբարձումեան Տ. Ասապաչ , Պօլիս :

Համբարձումեան Տ. Յովհաննէս, Պօլիս :

Համբարձումեանց Սար. Վարժապետ, Տիփ.

Հանբմօղլու. Տ. Յարութիւն, Վիեննա :

Հարենց եւ Ընկերութիւն, Մէնշրսբրը :

Հաքիմեանց Տ. Նիկողոս, Փերբպուրկ:

Հերակլ Հայկազն, Իշխան Վրաց, Տիփխս:

Հիսարլեան Տ. Սարգիս , Պօլիս :

Հոլասեան Տ. Վիբլեն , Փարիզ: (2 *օր.*)

Ղազարեանց Տ. Յար. Ղազարեան , Շուշի:

Ղազարոսեան Մ. Յ. Թագւոր, Նիկոմիդիա:

ՄԱՍԵԱՑ ԱՂԱՒՆԻ

ԱՒԵՏԱԲԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՑ

ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ԹԱՆԳԱՐԱՆ.

ԵԿԵՂԵՑԻ ՀԱՅՈՑ.

Թուղթ Վահանայ Առշարունւոյ, Տեառն Միքայելի Վ. Զամչեան, ի Միխիթարեանց Վենետկոյ.

(Շար. Տես էջ 8. 29. 97. 129. 193.)

Ի հնգետասաներորդ մասին կըգրէ այսպէս. « Աւա՛ղ կուրութեանս. այնչափ կուրացաւ Հայոց ազգը, որ անհաւատին ու Հրեայեն ապերախտ գտաւ սուրբ եկեղեցւոյ առջեւը. վասն զի շատ անգամ լսուած է անոնց բերանեն այս սուրբ աթոռիս միահեծան իշխանութիւնը համարձակ բարբառով » : Աւաղելի կուրութեամբ ախտացեալն ոչ է Հայոց ազգը, որ հաւատով ուղղափառութեան լուսաւորեալ է ի ձեռն սրբոյ Լուսաւորչին, եւ անշէջ եւ անաղօտ կըպահէ զայն :

L'ÉGLISE ARMÉNIENNE.

Lettre intitulée : Vahan Archarouni, par le R. P. Tchamtchian, Mékhitariste de Venise.

(Suite. Voir pages 8, 29, 97, 129, 193.)

Il dit dans la quizième partie : « Hélas! quel « aveuglement! La nation arménienne s'est égarée « au point de se rendre, aux yeux de la Sainte- « Église, plus ingrate que l'infidèle et le juif; « car souvent on avait entendu les Arméniens « proclamer de leur propre bouche et à haute « voix le pouvoir absolu du Saint-Siége. » Si quelqu'un est victime d'un aveuglement déplorable, ce n'est pas la nation arménienne, elle qui a reçu du saint Illuminateur la lumière de la foi qu'elle

Նաեւ կրճանչեայ զՀռոմայու աթոռը, թէ առաջին եւ գլխաւորն է ի մէջ ամենայն պատրիարքական աթոռոց, եւ երախտագիտ մտօք միշտ կը յիշատակէ սուրբ Սեղբեստրոս պապին երախտիքը, եւ բարեկամութիւնը, որ մեր Հայոց ազգին ըրաւ: Այլ կուրութեամբ ախտացեալ նախ ունիրոռք եղան, որ Քրիստոսի եկեղեցւոյ մէջ սկսան ատելութեան որոմը սերմանել, եւ ապա անոնց հետեւող եւ արբանեակ գոյեցիք ելան, որ նոյն սերմանեալ ատելութիւնը բուսուցին եւ աճեցուցին, Հռոմայի աթոռը բացարձակ եւ միահեծան իշխանութիւն ունի ի վերայ ամենայն պատրիարքական աթոռոց *տէր* քարոզելով, եւ խռովութիւն յարուցանելով. եւ ով որ սուրբ աթոռին միահեծան իշխանութիւնը համարձակ բարբառով չի խոստովանիր նէ, քան զանհաւատան եւ քան զՀրեայսն վատ եւ ապերախտ է *տէր* հրատարակելով: Եւ ինչպես առաջին ժամանակը Հրեաները իրենց կուրութեամբը պատճառ եղան, որ Աստուծոյ անունը հայհոյուի ի մէջ հեթանոսաց, ասոնք ալ այժմու ժամանակիս պատճառ կըլլան *կոր պագի* բառերու վրայ, եւ *պագի պօշ* բաներու վրայ վիճաբանութիւններ *բէյտան* ընելով, որ Քրիստոսի Տեառն մերոյ, եւ Հոգւոյն Աստուծոյ եւ սուրբ եկեղեցւոյ անունները սուրբ երրորդութիւնը չճանաչող ազգաց եւ Հրէից մէջը հայհոյութիւն եւ բղնամանք կրեն, եւ քրիստոնեական սուրբ հաւատոյն վրայ ծիծաղին եւ *մասխարա* ընեն:

Զի կայ իմ եւ զարտաքինս դատելոյ. աիւ ի մէջ ընդհանուր քրիստոնեից, ի մէջ մի եւ նոյն ազգի, ի մէջ միոյ տան եւ եղբարց եւ մերձաւորաց, ի մէջ առն եւ կնոջ, եւ որդւոց եւ դստերաց, ծիսական բաներ եւ Բելարմինոս կարդինալին *միտահաւիք* խօսքերը հաւատոյ մաս *տէր* առաջարկելով խռովութիւն եւ բաժանումն կրձգեն եւ հոգւոյ եւ մարմնոյ վնաս եւ կորուստ կըպատճառեն:

Արտաքին բղնամիք ոչ այնքան վնասակար եղան եկեղեցւոյ, որչափ ասոնք, որ եկեղեցւոյ չատագով ձեւանալով՝ այնպես կերեւցընեն թէ եկեղեցւոյ շինութեանը կաշխատին, բայց իրօք ներհակն է ըրածնին. քակելոյ հետեւ են ընկեր. պարզամիտ ժողովուրդներն ալ չեն գիտեր, խօսքով եւ գործքով ասոնց *հարտըմ* կըլնեն, սուրբ Ներսես Լամբրոնացիին ըսածին պէս, գործքով ըրածնին որ աստուածատեցութիւն է, կըկարծեն թէ աստուածսիրութիւն է. որոնց համար աղէկ

conserve dans tout son éclat, sans qu'elle se soit jamais ternie; ce n'est pas elle, puisqu'elle reconnaît la primauté et la suprématie du siége de Rome sur les autres siéges patriarcaux, elle qui, dans la gratitude dont elle est pénétrée, atteste et proclame toujours le bienfait du pape saint Sylvestre et l'intérêt qu'il lui a témoigné. Non; mais ce sont les unitaires qui sont aveuglés, les unitaires qui ont commencé à semer la zizanie et la haine dans l'église de Jésus-Christ; ce sont, après eux, les propagandistes qui les ont suivis, et qui, devenus leurs satellites, ont fait croître et fructifier la haine semée par leurs prédécesseurs. C'est en prêchant le pouvoir absolu et illimité du siége de Rome sur les autres siéges patriarcaux qu'ils ont excité des troubles, ainsi qu'en déclarant plus lâches et plus ingrats que les infidèles et les juifs ceux qui ne proclament pas hautement l'autorité absolue du Saint-Siége. Car, de même qu'anciennement l'obstination des Juifs a eu pour conséquence de faire blasphémer le nom de Dieu par les Gentils, de même eux aussi, par quelques paroles, par des discussions oiseuses et frivoles, sont cause que les noms de Nôtre-Seigneur Jésus-Christ, du Saint-Esprit et de la sainte-Église sont blasphémés et injuriés; ils sont cause que la sainte foi est tournée en ridicule par des Juifs et par des nations qui ne reconnaissent pas la Sainte-Trinité.

A quoi bon juger les autres? Ne viennent-ils pas, en publiant les rites et les paroles flatteuses du cardinal Bellarmin et en les imposant comme articles de foi, de jeter le trouble et la discorde dans tous les pays parmi les chrétiens d'une même nation, d'une même maison; entre les frères, les parents, l'homme et la femme, les fils et les filles? Ne viennent-ils pas de causer la perte et la ruine des corps et des âmes?

L'Église a eu moins à souffrir des ennemis du dehors que de ceux-ci, qui, feignant de la défendre, veulent paraître travailler pour elle, mais dans le fait font tout le contraire. Ils sont en train de détruire, et, dans leur simplicité, les peuples ignorants leur viennent en aide par leurs paroles et leurs actions; comme le dit saint Nersès de Lampron: « Leur manière d'agir, qui n'est que la haine de Dieu, leur semble être l'amour de Dieu. » C'est à eux aussi que fait allusion l'apôtre saint Paul quand il dit: « Ils ont du

է գրեր Պօղոս առաքեալը թէ « Զնախանձն Աստուծոյ ունին, այլ ոչ գիտութեամբ, զի տգետ են Աստուծոյ արդարութեանն » :

Սուրբ եկեղեցին հաւաքումն է ուղղափառ ազգաց, եւ իւրաքանչիւր ազգ ունի իրենց յատուկ եւ *միտսագիչ* հովիւ, պատրիարգ եւ կաթողիկոս, վասն որոյ եկեղեցին կրնամանի ազնուապետական կառավարութեան, եւ հռոմեական պապն ի մէջ ամենայն հովուաց եւ հովուապետաց է առաջին եւ գլխաւորն եւ աւագագոյնն, այլ ոչ ի վերայ ամենայնի սոցա է բացարձակ եւ միահեծան իշխան, այսինքն որպես ինքնիշխան թագաւոր եւ տիրող ի վերայ հպատակաց իւրոց, ինչպես ընդհանուր ժողովոյ մէջը սահմանեցաւ, որ կաթողիկէ եկեղեցւոյ առաջին պատրիարգութիւնը Հռոմայու աթոռը ունենայ, *իֆիճի* Ստանպօլինը, *իւչիւնճի* Աղեքսանդրիայն, *սկորշիւնճի* Անտիոքայն, *պէշիւնճի* Երուսաղեմին: Իսկ Հայոց կաթողիկոսինը այս չորս պատրիարգական աթոռոց պես յատուկ եւ *միտսագիչ* պատրիարգութիւն ըրաւ սուրբ Սեղբեստրոս հայրապետը :

Իսկ գոյճացւոց ըսածին պես եթէ Հռոմայի աթոռը միահեծան տիրապետութիւն ունենայնէ, ամենայն պատրիարքաց իշխանութիւնը կըփըճանայ, եւ ընդհանուր սուրբ ժողովներուն սահմանադրութիւնները կաւրի : Հիմա ով կըլլայ *կոր* սուրբ եկեղեցւոյ առջեւը ապերախտ, Հայոց ազգը *մի*, որ ընդհանուր ժողովներուն կանոնը կըպահէ, եթէ գոյճացիք, որ զայն կանոնները ոտքի տակ կառնեն եւ կապականեն. ահա աչք ունեցողները կրնան տեսնալ :

Վեցտասաներորդ մասին կըգրէ այսպես « Ճար չիկայ. (Հայոց ազգը) մինչեւ որ յայտնի խոստովանութեամբ Հռոմայի սրազան հայրապետը *խարար* չըլլենք, *պօշ* է ամեն հաւատացածը, եւ ուղղափառութեան դասեն դուրս է, խօսածներնին բոլորը խաբէութիւն է » : Ահա այս խօսքովը գոյճացւոց հակառակասիրութիւնը, որ խռովութիւն կըսերմանեն սուրբ եկեղեցւոյ մէջ, յայտնի կրնէ. *գէրէ* ինչ մէկ ընդհանուր ժողովքի մէջ ասանկ վճիռ չեղաւ, եւ մինչեւ յաւիտեան չկրնար ըլլալ թէ մէկ ուղղափառ ազգ մը յայտնի խոստովանութեամբ Հռոմայու սրբազան հայրապետը *խարար* չըլլենք, *պօշ* է ամեն հաւատացածը, եւ ուղղափառութեան դասեն դուրս է :

Իսկ թէ ինչ կերպ խոստովանութիւն կըպահանջեն գոյճացիք, ահա այս իր գրած թղթին մէջը

zèle pour Dieu, mais leur zèle n'est point selon la science, parce que ne connaissant point la justice de Dieu, ils s'efforcent d'établir leur propre justice. »

La sainte-Eglise est la réunion des nations orthodoxes, et chacune a pour elle son propre pasteur, patriarche ou catholicos. C'est pour cela que l'Eglise ressemble à un Etat aristocratique. Parmi les pasteurs et les chefs des pasteurs, le pape de Rome est le premier, le plus élevé en dignité, le chef; mais ce n'est pas à dire pour cela qu'il soit un prince absolu, qu'il ait sur les autres un pouvoir illimité; qu'il soit un roi et un despote indépendant de ses sujets. Les décisions des conciles œcuméniques sont là pour justifier ce que nous avançons, à savoir que : Le siége de Rome est le premier patriarcat de l'Eglise universelle, celui de Constantinople le deuxième, celui d'Alexandrie le troisième, celui d'Antioche le quatrième, celui de Jérusalem le cinquième. Quand au siége des catholicos des Arméniens, le pontife Saint Sylvestre l'a élevé au même rang que les cinq précédents.

Si, comme le disent les propagandistes, le siége de Rome a un pouvoir absolu, le pouvoir de tous les patriarches est par le fait réduit à néant, et les statuts des conciles œcuméniques sont annulés. Or, maintenant, de quel côté est l'ingratitude envers la sainte-Eglise? Du côté de la nation arménienne, qui observe les canons des conciles œcuméniques, ou des propagandistes qui foulent aux pieds et détruisent ces canons? Il suffit d'avoir des yeux pour s'en convaincre.

Il écrit dans la seizième partie : « Il est impossible, tant qu'elle (l'Eglise arménienne) ne confessera pas publiquement le saint pontife de Rome, de ne pas regarder sa croyance comme nulle, de ne pas la retrancher du nombre des nations orthodoxes, de ne pas considérer comme une déception tout ce qu'elle dit. » Par ces paroles, qui sèment le trouble dans l'Eglise, les propagandistes prouvent d'une manière évidente leur amour de l'opposition; car aucun des conciles œcuméniques n'a décidé, et jamais l'on ne fera croire que, pour ne pas confesser ouvertement le saint pontife de Rome, une nation ait sa croyance annulée, et qu'elle soit retranchée du nombre des orthodoxes.

Mais quel genre de confession exigent les propagandistes? Il le donne à entendre dans quel-

փոքր ի շատէ *պէտք* ըրեր է, այսինքն թէ « Ոչ երբեք սխալեալ է այս սուրբ աթոռն, եւ ոչ եւս սխալիլ կարիցի, մինչեւ ի կատարած աշխարհի ». ինչպես կըգրէ, եւ ի հինգերորդ մասին թէ « Պարտ է խոստովանիլ Պետրոսի աթոռն իբրեւ անսասելի ճշմարտութիւն, եւ անյաղթելի յամենայն կողմանց ». ինչպես կըգրէ չորեքորդ մասին : Եւ թէ « ինչ կերպ կըլլայ՝ թող ըլլայ, երբ որ հանդերձ իր կարտինալօքը կըքննէ ու կըվճռէ, միշտ ընդունելի է իւր վճիռը իբրեւ ի Քրիստոսէ, եւ այն վճիռը չընդունողը անհնազանդ է աթոռոյ, եւհերետիկոս կըսեպուի ». ինչպես կըգրէ իտասներորդ մասին : Եւ թէ « Պետրոս կըճանչնանք գլուխ առաքելոց, որոյ յանձնեալ է միայն սուրբ եկեղեցւոյ հոգեբարձութիւնը եւ ասանկ ալ իր յաջորդները, այսինքն Հռոմայի փափերը կընդունինք, եւ այն աթոռին հնազանդութիւն միշտ կըցցննենք » ինչպես կըգրէ չերկոտասաներորդ մասին : Եւ թէ « Առանց գիտութեան Հռոմայու, չկրնար ուղղափառութիւն հաստատուիլ» ինչպես կըգրէ չուեւտասներորդ մասին : Եւ թէ « Սխալական բռնել Հռովմայու սուրբ ժողովը է անտանելի հերետիկոսութիւն » . ինչպես կըգրէ չինեւտասներորդ մասին : Եւ թէ « Այս գլխոյն միայն տուաւ Քրիստոս բացարձակ եւ անկախ իշխանութիւն ամենայն Քրիստոնէից վրայ... եւ իրեն միայն տուաւ ընդհանուր եկեղեցին հովուելու » ինչպես կըգրէ ի քսաներորդ մասին :

Այս կերպ խոստովանութիւնը եւ *խոստովանութիւնը* որ գոյճցիք կըպահանջեն՝ տասնեւմեկ առաքելոց մշտենջենաւոր իշխանութիւնը կըդադրեցընէ, կաթողիկէ եկեղեցւոյ ծայրագոյն իշխանութիւնը կըփճացընէ, եւ Հռոմայու աթոռին ծառայ եւ հպատակ կըկացուցանէ այլ ամենայն ազգաց եպիսկոպոսները եւ պատրիարգները իրենց հովուական պաշտօնէն եւ իրաւաբանութենէն եւ վիճակէն ի բաց կըհանէ, եւ ամենայն ազգ եւ ամենայն ժողովուրդ իրենց յատուկ պատրիարգին եւ եպիսկոպոսին անհնազանդ եւ ապստամբ կընէ, տիեզերական ժողովոց սահմանները *պղծ* կըհասնէ, եւ յառաքելոց ատեն մինչեւ հիմայ սուրբ եկեղեցւոյ սովորութիւնը կաւրէ եւ կապականէ :

Այն ուղիղ ճանաչումը որ ունի ամենայն ազգ ուղղափառաց, թէ պապն է գլուխ եւ դէտ ընդհանուր եկեղեցւոյ՝ պահմամբ իշխանութեան եւ իրաւաբանութեան իւրաքանչիւր պատրիարգաց եւ կաթողիկոսաց, եւ ամենայն պատրիարգունք եւ կաթողիկոսունք են գլուխք եւ դէտք յատու-

ques passages de sa lettre ; ainsi : « Jamais le Saint-Siége n'a failli, et il ne peut faillir jusqu'à la consommation des siècles, » comme il écrit dans la cinquième partie. « Il faut tenir le siége de Pierre comme une vérité indubitable et inattaquable sur tous les points, » comme il écrit dans la huitième partie. « N'importe dans quel cas, quand il a examiné et décidé avec ses cardinaux, sa sentence doit être admise comme celle de Jésus-Christ, et [quiconque refuse à la recevoir, désobéit au Saint-Siége et doit être considéré comme hérétique, » comme il écrit dans la dixième partie. « Parce que nous reconnaissons comme chef des apôtres Pierre, à qui seul a été confié le soin de la sainte-Eglise, nous reconnaissons de même ses successeurs, c'est-à-dire les papes de Rome, et nous témoignons toujours obéissance à ce siége, » comme il dit dans la douzième partie. « Sans admettre le pouvoir de Rome, il n'est pas d'orthodoxie possible, » comme il écrit dans la dix-huitième partie. « Croire faillible le sacré collége de Rome est une hérésie inouïe, » comme il écrit dans la dix-neuvième partie. Enfin, dans la vingtième partie : « A ce chef seul, absolu et indépendant, Jésus-Christ a donné le pouvoir sur tous les chrétiens..... à lui seul il a confié la mission de paître l'Eglise. »

Un semblable aveu qu'exigent les propagandistes détruit le pouvoir éternel des onze apôtres, annule la suprématie de l'Eglise universelle, et déclare serviteurs et sujets du siége de Rome les évêques et patriarches de toutes les nations, les dépouille de leurs fonctions pastorales, de leur juridiction et de leurs diocèses ; il rend toutes les nations, tous les peuples indociles et rebelles à leur propres patriarches et évêques, casse les décisions des conciles œcuméniques et bouleverse les coutumes suivies par la sainte-Eglise depuis les apôtres jusqu'à nos jours.

La vraie croyance, celle que partagent toutes les nations orthodoxes, c'est que le pape est le chef et le surveillant de l'Eglise universelle, mais sans que pour cela chaque patriarche et catholicos perde rien de son pouvoir et de sa juridiction ; au contraire, tous les patriarches et catholicos restent

ազգի եւ եկեղեցւոյ իւրեանց պահմամբ զընդհանրական գլխաւորութիւն պապին Հռոմայ. զայս ճանաչումը անհաւատութիւն, անտանելի հերետիկոսութիւն, ուրացութիւն ուղղափառութեան *տէյի* միշտ կըքարոզեն բանիւ եւ գրով պարզամիտ ժողովուրդները կըգայթակղեցընեն, եւ սուրբ եկեղեցւոյ անդամները՝ որ մեկ հաւատք եւ մեկ սրբարար խորհուրդ ունին, ի միմեանց կըիեռեկտեն եւ միմեանց թշնամի կըընեն:

Եւ իրաւի, երբ գոլեճցւոց ըսածին պես՝զպապն Հռովմայու *թախտր* ընել պետք եր, եւ այն ոչ ներքին ճանաչմամբ, այլ յայտնի խոստովանութեամբ՝ առ իւիլել ուղղափառ, ահա ոչ միայն արեւելեան եկեղեցիք, այլ եւ Ֆռանկըզաց եւ այլոց Եւրոպական ուղղափառ ազգաց եկեղեցիք, որ գոլեճցւոց ուզած *թախտրը* կըներքեն, եւ մեր ըսածին պես կըճանաչեն, անոնք ամենը անհաւատ, հերետիկոս, ուրացող ուղղափառութեան կըլլան, եւ քան զանհաւատս եւ քան զՀրեայս ապերախտ, եւ իրենց ամեն հաւատացածը *պօշ*, եւ խօսքերնին բոլոր խաբեութիւն կըլլար: Որ կարողն է տանել տարցի :

chefs et surveillants, chacun de son propre diocèse et de son Eglise, tout en respectant la suprématie universelle du pape de Rome. Or, c'est en prêchant sans cesse, dans leurs discours et leurs écrits, que cette croyance est un manque de foi, une hérésie inouïe, un *reniement* de l'orthodoxie, que ces propagandistes scandalisent les peuples crédules, divisent et rendent ennemis les uns des autres les membres de la sainte Eglise, qui professent la même foi et les mêmes mystères sanctifiants.

En vérité, si, d'après l'opinion des propagandistes, il fallait, pour être orthodoxe, reconnaître le pape de Rome, non pas intérieurement, mais par une confession publique, les Eglises d'Orient ne seraient pas seules coupables. L'Eglise de France et celles des autres nations qui partagent notre croyance, tout en refusant cet aveu que veulent les propagandistes, seraient, tout aussi bien que nous, infidèles, hérétiques, en dehors de l'orthodoxie et plus ingrates que les infidèles et les Juifs; toutes leurs croyances seraient nulles, et toutes leurs paroles, des tromperies. « Que celui qui peut supporter, supporte. !!! »

ԱԶԳԱՅԻՆ ՎԻՃԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅՔ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻ ԵՒ ՀՆԴԿԱՍՏԱՆԻ.

Աշխարհագրական տեղեկութեանց մէջ ամենեն ցանկալիները անոնք են ազգասիրի մը համար՝ որ հայրենակցացը կվերաբերին: Տարակոյս չկայ որ օգտակար եւ զուարճալի բան է Ասիոյ ու Եւրոպայի մեծամեծ աշխարհաց ու մայրաքաղաքաց բնակիչներուն բիւր, վիճակը, սովորութիւնները գիտնալ. բայց շատ աւելի քաղցր է հայրենասէր մարդուն՝ իր հայրենեաց գեղերուն ու ագարակներուն անգամ տեղեկութիւն ունենալը , թող թե քաղաքներուն ու գաւառներուն:

Նոյնպիսի քաղցրութիւն եւ ախորժ կիմանամք մեք ալ ամեն անգամ որ Հայաստանեն դուրս ապրիս անդին ցրուած ազգայնոց վրայ ալ տեղեկութիւն կստանանք .ինչպես որ ահա այս օրերս բարեբաղդ գտնուելով ընդունեցանք Աղաւնոյս Բաժանորդ Պարսկաստանի եւ Հնդկաստանի Հայոց Առաջնորդ Բհկ. Գազարեան Թադեոս սրբազան արքեպիսկոպոսեն հետագայ տեղեկութիւնները, եւ կիրատարակենք ահա՝ քաղելով եւ յայնոց բղրակցաց բարեկամաց մերոց: — Նախ դնեմք իւրաքանչիւր տեղեաց բնակիչներուն

STATISTIQUE NATIONALE DES ARMÉNIENS.

DE LA PERSE ET DES INDES.

Pour un patriote, il n'est rien de plus agréable, parmi les connaissances géographiques, que les détails qui ont rapport soit à sa patrie soit à ses nationaux. Sans aucun doute il est très-utile et très-intéressant de savoir le nombre, l'état, les mœurs des habitants des grandes contrées et des capitales de l'Asie et de l'Europe, mais combien est-il plus doux encore pour un patriote d'étendre ces connaissances non-seulement jusqu'aux villes et aux provinces, mais jusqu'aux villages et même aux hameaux de sa patrie.

Nous aussi nous éprouvons le même bonheur, le même plaisir toutes les fois que nous recevons quelques renseignements sur nos compatriotes dispersés de part et d'autre, loin de l'Arménie. C'est ainsi qu'aujourd'hui nous avons été heureux de recevoir les notices suivantes de sa Grandeur Monseigneur Tathéos Pégnazarian, archevêque diocésain des Arméniens de la Perse et des Indes, abonné à notre Revue. Nous nous empressons de publier ici un extrait de sa lettre avec des renseignements de quelques autres per-

բիւը ցուցակի պէս, եւ յետոյ ամենից վրայ եղած մասնաւոր տեղեկութիւնները:

ՀԱՅՔ ԲՆԱԿԵԱԼՔ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆ.

Ըստ աշխարհագրին եղելոյ յամի 1851.

	Տուն.	Արք.	Կամ.
ՆՈՐ ՋՈՒՂԱՅ	371	1191	1355
ԹԵՀՐԱՆ, մայրաքաղաք	75	162	148
ՎԱՆԱԿ եւ ՇՈՓՈՐԽԱԴ գիւղօրէք մերձ ի Թեհրան.	43	108	103

Ըստ աշխարհագրին եղելոյ յամի 1856.

ՇԻՐԱԶ	7	14	20
ՊՈՒՇԵՐ կամ ՊՈՒՇԻՐ	9	33	32
ՀԱՄԱՏԱՆ, որ է հին ԵԿԲԱՏԱՆ	40	114	120
ՇԱՒԱՐԻՆ գիւղ մերձ ի Համատան	76	165	149
ՉԱՐՄԱՀԱԼ նահանգ Սպահանայ, յորում գիւղօրէք Հայոց հինգ, եւ անուանք նոցին Ահմատապատ, Սիրաք, Գիշնիգան, Մահամատա, եւ Լիւասեան. բնակիչքն	306	1107	956
ՓԷՐԻԱ գաւ. Սպահանայ, գիւղ. Հայոց 25 «	1012	3437	2966
ՊՈՒՐՎԱՐԻ կամ ՊԻՒՐՎԷՐԻ գաւառ, 16 գիւղ.	446	1450	1243
ՔԵԱՄԱՐԱ « 5 «	124	402	343
ՂԻԱՒԼԱ « 9 «	183	578	484
ՔԻԱՋԱՋ « 7 «	151	489	453
ՄԱԼԱՀԻՐ « 4 «	101	321	260
ՂԱՐԱՂԱՆ « 4 «	102	395	377
Ընդ ամենայն	3046	9966	9009

ՄԱՍՆԱՒՈՐ ԳԻՏԵԼԻՔ
ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻ ՀԱՅՈՑ ՎՐԱՅ.

ՋՈՒՂԱՅԻ բնակիչներն ըստ մեծի մասին աղքատ են, վասնզի հարուստներն ու մեծ վաճառականութեան ձեռք գարնողները հետզհետէ ցրուեր գնացեր են ատենով Հնդկաստան, Ովկիանիոյ կղզիները ու Եւրոպայի մէկ քանի ծովեզերեայ քաղաքները: Այժմու սակաւաթիւ բնակիչներուն մէկ մասը մանր վաճառականութեամբ կապրի, մէկ մասը ոստայնագործութեամբ, մէկ մասն ալ Հնդկաստանի ազգայնոց բարերարութեամբը:

Ատենով մերոնք Ջուղայի մէջ քսանեւ աւելի եկեղեցի ունէին. իսկ հիմա եօթը եկեղեցի միայն ունին, որ ասոնք են.

1° ԱՄԵՆԱՓՐԿԻՉ, իբաղն Երեւան.
2° Ս. ՄԻՆԱՍ, իբաղն Դավրիժոյ.
3° Ս. ՆԵՐՍԷՍ, իԲօչէրն.
4° Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ, իՁարսուն.
5° Ս. ՍՏԵՓԱՆՈՍ, իՅակոբջան.
6° Ս. ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ, իփոքր Մէյտան.
7° Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ, իմեծ Մէյտան.

Ասոնցմէ զատ' կուսաստան մը կայ Սուրբ Կատա-

sonnes. Nous allons donner d'abord le tableau du dénombrement des habitants de chaque contrée, puis les renseignements relatifs à chacune d'elles.

ARMÉNIENS DE LA PERSE.

Recensement de 1851.

	Maisons.	Hom.	Fem.
NOUVEAU DCHOULFA	371	1191	1355
TÉHÉRAN, capitale	75	162	148
VANAG et CHOTORKHAT, village près de Téhéran	43	108	103

Recensement de 1856.

SCHIRAZ	7	14	20
POUCHER ou BOUCHIR	9	33	32
HAMADAN, l'ancienne *Ecbatane*	40	114	120
CHAVARINE, village près de Hamadan	76	165	149
TCHARMAHAL, arrondissement d'Ispahan, dans lequel on compte cinq villages arméniens : ACHMADABAD, SIRAC, KICHNIKAN, MAHAMDA et LUASSIAN, renfermant	306	1107	956
PÉRIA, prov. d'Ispahan, conten. 25 vil. arm.	1012	3437	2966
POURVARI ou BURVÉRI, prov. 16 «	446	1450	1243
KIAMARA « 5 «	124	402	343
GUIAKHLA « 9 «	183	578	484
KIASAZ « 7 «	151	489	453
MALAHIR « 4 «	101	321	260
GHARAGHAN « 4 «	102	395	377
Total	3046	9966	9009

NOTICE PARTICULIÈRE
SUR LES ARMÉNIENES DE LA PERSE

Les habitants de DCHOULFA sont pauvres en général, car les riches et les commerçants ont autrefois quitté cette ville pour aller s'établir aux Indes, dans les îles de l'Océanie et dans quelques villes maritimes de l'Europe. Parmi les habitants actuels, les uns vivent de petits commerces, les autres, de la fabrication des étoffes, d'autres, de la bienfaisance des nationaux des Indes.

Autrefois nous avions à Dchoulfa plus de vingt églises; aujourd'hui il n'en reste que sept, dont voici les noms :

1° Le RÉDEMPTEUR, dans le quartier d'Érivan;
2° SAINT-MINAS, dans le quartier de Tauriz;
3° SAINT-NERSÈS à Kotchern;
4° SAINT-JEAN, à Tcharsou (marché);
5° SAINT-ETIENNE à Agopchan;
6° SAINT-ILLUMINATEUR, sur le Petit-Meydan (place);
7° SAINTE-VIERGE, au Grand-Meydan.

En outre il existe un couvent de religieuses dn nom

բիւնէ աճուռնով, յորում տասնըեօթը կռսաւնք կան:

Պարսկաստանի եւ Հնդկաստանի Առաջնորդը, որ է այժմ վերոյիշեալ Թադէոս սրբազան Արքեպիսկոպոսը, Սուրբ Ամենափրկչի վանքը կնստի: Հոն կնստի նաեւ Դերապատիւ Յովհաննէս վարդապետը:

Երեք դպրոց կայ Զուղայի մէջ. մէկուն աճուռնն է *Հայկեան Հայրենասիրական*, հաստատեալ ի1843, բարերարութեամբ Տէր Յարութիւնի Աբգարեան եւ Տէր Յովհաննջանի Էլիազեան՝ որ Կալկաթա կբնակին: Այս դպրոցիս մէջ հօրանասնի չափ աշակերտ կայ, եւ հայերէնի վարժապետն է Պարոն Թ. Մ. Թորոսեան. իսկ ուսմունքն են հայերէն, պարսկերէն լեզուք եւ սկզբնական գիտութիւնք. Ս. Առաջնորդը կվկայէ գրոյն մէջ որ աշակերտք յառաջադէմ են ուսմանց մէջ:

Երկրորդը *Ամենափրկչեան Դպրոց* կոչուածն է, որ բացուած է 1852ին, բարերարութեամբ երկու հոգեսէր եւ բարեյիշատակ ազնուազարմ քերց՝ որ Պաթաւիա կբնակին, եւ կըսուին Տիկին Մարիամ Յակոբ Յարութիւնեան, եւ Օրիորդ Թագուհի Մանուկեան: Այս դըպրոցիս աշակերտները 40 են, եւ կսովրին հայերէն ու պարսկերէն. վարժապետն է Պ. Յովհան. Մ. Զօրաբեան, եւ աշակերտաց յառաջադիմութիւնը վկայեալ:

Երրորդը *Սուրբ Միհրսապ դպրոցն* է, որոյ հիմնադիրը է S. Մարգար Սուքիասեան, եւ կբնակի Ճաւա կղզւոյն Ճափարաքաղաքը: Ասոր աշակերտները ութսունի չափ են. ուսմունքը նոյնպես հայերէն ու պարսկերէն է, եւ վարժապետն է Պարոն Կարապետ Մ. Զօրաբեան, եւ աշակերտաց յառաջադիմութիւնը վկայեալ:

ՋՈՒԼՖԱՅ մէջ քսանի չափ ալ Լատինահայոց տուն կայ, յորոց ոմանք ձիգվիրեներուն դարձուցածներն են եւ ոմանք *ունիթոր* կոչուած Դոմինիկեաններուն. ասոնք ձիմա մէկ քահանայ մը միայն ունին՝ Տէր Ստեփանոս անուն: Ցուսալիէ որ գիտութիւնն ու ազգասիրութիւնը ատենով այս մեր օտարացեալ եղբարց աչքը բանան, այնպես իրենց հարազատ մօր՝ Լուսաւորչական սուրբ եկեղեցւոյն գիրկը դառնան ընդհուպ:

ՇԻՐԱԶ քաղաքին սակաւաթիւ բնակիչները մանր առուտուրով կապրին. մեջերնին անուանի է Պարոն Մայիլեան վաճառականը: Եկեղեցին 1853ին պատահած մեծ գետնաշարժէն փլած էր. 1856ին նորէն կանգնեցին. վարժատուն չունին:

ՊՈՒՇԻՐ քաղաքին բնակչաց մեծ մասը վաճառականութեամբ կապրի: Երկու երեւելի վաճառատուն կայ հոն. մէկուն տէրն են Տէր Յովսէփ եւ Տէր Սեդրաք Յարութիւնեան Մելքումեանց, եւ միւսինը Տէր Եղիազար Պ. Դասպարեան: Մէկ եկեղեցի մը ունին եւ մէկ քահանայ. իսկ վարժատուն չունին, եւ իրենց որդիքը Պոմպայ կղրկարկեն ուսման համար:

de Sainte Catherine et comptant dix-sept religieuses.

Le diocésain de la Perse et des Indes, actuellement sa Grandeur Monseigneur l'Archevêque Thaddée, susmentionné, demeure au couvent du Rédempteur. Cette résidence est aussi celle du très-honoré vartabed Jean

Dchoulfa possède trois écoles, dont l'une, l'*École patriotique arménienne*, a été fondée en 1843, par la munificence de MM. Harouthioun Apkarian et Hohantchan Eliazian demeurant tous deux à Calcutta. Les élèves sont au nombre de soixante-dix; le professeur arménien est M. Thoros Thorossian; les études ont pour but la langue arménienne, la langue persane et les notions générales des sciences. Sa Grandeur affirme dans sa lettre que les élèves y font beaucoup de progrès.

La deuxième école dite de la *Rédemption* a été ouverte en 1852, par la munificence de deux bonnes et pieuses sœurs demeurant également à Calcutta: Mme Marie Agop Harouthiounian et Mlle Reine Manoukian. Les quarante élèves dont elle se compose apprennent l'arménien et le persan; leur professeur est M. Garabed Zorapian. Leurs progrès ont été déjà suffisamment prouvés.

Enfin la troisième, l'école de *Saint-Minas* dont le fondateur est M. Markar Soukiassian, de la vlile de Diapara, île de Java, a quatre-vingts élèves. Comme dans les précédentes, on y étudie le persan et l'arménien. Le professeur est M. Garabed Zôrapian. Elle a montré aussi les progrès de ses élèves.

On trouve pareillement à Dchoulfa une vingtaine de maisons d'Arméniens catholiques. Les uns ont été convertis par les Jésuites, les autres par les Dominicains dits Unitaires. Ces derniers n'ont maintenant qu'un prêtre nommé Étienne. Il est à espérer qu'avec le temps la science et le patriotisme ouvriront les yeux de ces frères égarés et qu'ils retourneront dans le sein de leur propre mère, la sainte Église de l'Arménie.

Le peu d'Arméniens qui se trouvent à Chiraz vivent du produit de petits commerces. Parmi eux on cite le négociant M. Pierre Maïllian. L'église détruite par le tremblement de terre de 1853, a été rebatie en 1856 Il n'y a pas d'école.

La plupart des habitants de Bouchir vivent du commerce représenté surtout par deux maisons bien connues, celle de MM. Joseph et Sétrack Harouthiounian Melcoumiantz; et celle de M. Eléazar K. Rasparian. Cette ville n'a ni église, ni prêtre, ni école. Les enfants vont s'instruire à Bombay.

ՀԱՄԱՏԱՆ քաղաքին բնակիչներուն արուեստն է գինեվաճառութիւն. ասոնք ալ մէկ եկեղեցի մը ու քահանայ մը ունին, բայց վարժատուն չունին:

ԹԷՀՐԱՆ մայրաքաղաքին բնակիչներն ալ գինեվաճառութեամբ կապրին. բայց օտար քաղաքներէ հոն եկած երեւելի վաճառականներ ալ կան մէջերնին: Ասոնց ամենեն անուանիներն են Տէր Կարապետ Գրիգորեան Սարաֆեանց Պօղոսեցի վաճառականապետ՝ Ռուսաց քաղաքացի գրուած, Տէր Պետրոս Ներսիսեան Արցախեցի, եւ Տէր Յովհաննէս Մամիկոնեան Տփղխսեցի: Երկու եկեղեցի եւ երկու քահանայ ունին, բայց ոչ եւ վարժատուն:

Այս մայրաքաղաքին մէջ տերութեան մէջ գտնուողներն ասոնք են. Միրզա Նաղուբ խան Գրիգորեան-Մելքումեանց՝ Ռուսաց դեսպանատանը մէջ. անոր որդին Միրզա Մելքում խան Մելքումեանց՝ մեր սիրելի աշակերտը գնդապետ բարգման եւ խորհրդական, որ Ֆերուխ խանին հետ Եւրոպա պտըտեցաւ. Մօնսիւ Ժան խան Դաւիթեանց Միրզա Մելքումեան, Չանանգիրեան Նարիման խան գնդապետ եւ թարգման, եւ Միրզա Յարութիւն Յորդանանեան:

ՌԱՇՏ եւ ԱՆԶԱԼԻ կամ ՌԵՇՏ եւ ԷՆԶԷԼԻ քաղաքացիքը 15 տնուորէն աւելի չեն. բայց Հայաստանէն շատ վաճառականներ կերթան հոն մետաքս գնելու, եւ երկու երեք ամիս հոն կմնան. մետաքսի առուտուրը շատ ստրկի բան կըլլայ:

Էնզելի մէջ արդէն փոքրիկ ժամատուն մը կայ. հիմա հոն են որ Ռաշտի մէջ ալ եկեղեցի մը կաւգնեն. մէկ քահանայ մը ունին:

Պարսկաստանի գաւառական Հայ ժողովուրդները երկրագործութեամբ ու խաշնարածութեամբ կապրին: Իւրաքանչիւր գեղ ժամատուն մը եւ մէկ կամ երկու՝ երբեմն ալ երեք քահանայ ունի: Փերիա գաւառին Նամակերտ գեղին մէջ 1856ին փոքրիկ ուսումնարան մը բացուեցաւ, նոյնպես ալ Քեազազ գաւառին մէջ:

Փերիա գաւառին գաւառապետը 1856ին սկսեալ՝ է Գալենտեր Պարոն Բէկլար Յովսեփեան Նամակերտ գեղէն: Սրբազան Առաջնորդը կաւելցնէ թէ « Գաւառական ժողովուրդը խնամօքն Աստուծոյ օր ըստ օրէ յառաջադէմ լինին իգարգացման. » որով այս ալ կիմացուի թէ երկրագործութեան ու խաշնարածութեան հետ եղող Հայկազունք՝ ինչպես ամեն տեղ՝ նոյնպես ալ Պարսկաստանի մէջ աւելի լաւ վիճակ ունին քան թէ քաղաքներուն մէջի մանր վաճառականութեամբը զոհ եղողները:

Hamadan. Les habitants sont en général marchands de vins. Eux aussi ont une église, un prêtre, mais manquent d'école.

Le commerce de vins est également la profession ordinaire des Arméniens de la capitale, Téhéran. Cependant dans le nombre se trouvent des commerçants distingués venus des autres villes. Parmi eux, on doit citer M. Garabed Krikorian Sarafiantz de Constantinople, syndic des négociants et naturalisé russe; M. Pierre Nersissian d'Artsag et M. Jean Mamigonian, de Tiflis. Cette ville possède deux églises et deux prêtres, mais point d'école.

Parmi les Arméniens au service du gouvernement nous citerons : Mirza Yakoub-Khan Krikorian Melcomiantz, à l'ambassade russe; son fils, Mirza Melcoum-Khan, notre cher élève et ami dévoué, interprète et conseiller, qui vient d'accompagner S. E. Feruk-Khan; M. Jean Khan Tavithiantz Mirza Melcoumiantz, Tcha-NarimanKan, colonel et interprète notre bon ami, Mirza Harouthioun Hortananian.

Racht et Anzali ou Recht et Enzali. La population de ces deux villes n'est guère que de quinze familles, mais il y vient de l'Arménie, pour acheter de la soie, un assez grand nombre de négociants qui y passent deux ou trois mois. Le commerce de la soie y est très-important. Enzeli a une petite église. On s'occupe dans ce moment d'en construire une aussi à Racht. Un prêtre.

Les Arméniens des provinces de Perse vivent de l'agriculture et de l'élève du bétail. Chaque village a une petite église et un ou deux prêtres, quelquefois trois. Namaguert, province de Péria, a une école depuis 1856. On en trouve une également dans la province de Kiasaz.

Le gouverneur de la province de Péria est, depuis 1856, M. Kalender Péglar Kovsépian, du village de Namaguert. Sa Grandeur Monseigeur le diocésain ajoute qu'il est à remarquer que, par la grâce de Dieu, le peuple des provinces marche rapidement et de jour en jour dans la voie du progrès. Il en conclut que les Arméniens, se livrant à l'agriculture et à l'élève du bétail, en Perse comme partout ailleurs, jouissent d'une plus grande aisance que ceux qui s'occupent du petit commerce.

ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ՍՈՒՐՀԱՆԴԱԿ·

ՊՕՂՈՍ ՊԷՅ ՏԱՏԵԱՆ ԵՒ Տ. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՅՈՆԱՆԵԱՆՑ·

Հայկազեան վարժարանը անցեալները մեծարեցաւ այցելութեամբ երկուց մեծապատիւ ազգայնոց՝ որ մեր երկու գլխաւոր հայ գաղթականութեանց անդամքն են, Վ.ս. Պօղոս Պէյ Տատեան իկ. Պօլսոյ, եւ Տ. Յովհաննէս Յոնանեանց իՄոսկուայէ:

Ա.յս երկու անունները քաջածանօթ են մեր ազգայնոց, եւ հայրենասիրական եւ հասարակաց ու առանձին բարերարութեանց յիշատակներ կզարթուցանեն, ուստի եւ աւելորդ կհամարիմք մեր այս երկու այցելուաց նկարագիրն ընել:

Պօղոս Պէյ Տատեան, Տաճկաստանի արքունի վառօդապետն, ու Տ. Յ. Յոնանեանց՝ Ռուսաց բանակին հանդերձապետը, որ իրենց հաւատարիմ գործովքը պատուեալ են վստահութեամբ Վ.եհ. Ինքնակալացն իւրեանց, գլուխ են այն երկու ազնուագարմ գերդաստանաց՝ որովք իրաւամբ պարծին մեր հայրենիքը:

Ա.զգային իրաց վրայ ունեցած իրենց փոյթն ու հոգը՝ հարկաւ գիրենք մեր մատաղերամ մանկըտւոյն այցելութեան պիտի շարժէր: Եւ յիրաւի շատ անգամ հաճեցան գալ տեսնել մեր աշակերտները. եւ մեր սրբազան պարտուցը պակասած պիտի ըլլայինք երէ իրենց ցուցուցած սիրոյն վրայ շնորհակալութիւնիս հրապարակաւ չմատուցանէինք:

Մեր խնամոցն յանձնուած սիրելի աշակերտաց ըրած յառաջադիմութիւնը, բարեկրթութիւնը, զբաղարդեմ առողջութիւնը, որով յայտնի կերեւէր թէ վրանին որպիսի՛ խնամք կտարուի, մեզի մեծամեծ գովութեանց եղեն առիթ: Ա.յն խրախուսական վկայութիւնները այնչափ աւելի քաղցր են մեզ՝ որչափ աւելի անշահասիրականք են եւ այնպիսի անձինքներէ կուգան՝ որ այսպիսի նիւթի մը մէջ յաւ դատաւոր կարեն լինել:

Ուստի թէ վերատեսչաց կողմանէ եւ թէ մեր ազնիւ աշակերտաց անուամբ՝ կաղաչեմք զՊօղոս Պէյ Տատեան, եւ զՏ. Յ. Յոնանեանց՝ (ինչպէս նաեւ զայն ամէն պատուաւոր ազգայինս՝ որ օր յաւուրց կհաճին իրենց սիրալիր այցելութեամբն եւ դրուատեօք զմեզ պատուել) որ յօժարին ընդունել մեր շնորհակալութեանցն հետ նաեւ մեր երախտագէտ մեծարանաց յիշատակը:

BOGHOS BEY DADIAN, ET M. J. ANANOFF.

Notre collége a été honoré ces jours derniers de la visite de deux des hommes les plus éminents de notre nation, appartenant à nos deux principales colonies arméniennes: M. Boghos Bey Dadian, de Constantinople, et M. Ohannès Ananoff, de Moscou.

Ces deux noms sont trop bien connus de nos compatriotes, il s'y rattache trop de souvenirs de patriotisme et de bienfaisance publique et privée pour que nous insistions sur le caractère des deux illustres visiteurs.

M. Dadian, directeur des poudrières de l'empire ottoman, et M. Ananoff, fournisseur de l'armée de S. M. l'Empereur de Russie, honorés tous deux de la confiance de leurs augustes Souverains, sont toujours les dignes représentants de ces deux grandes familles dont notre nation est fière à si juste titre.

Leur sollicitude pour tout ce qui a rapport aux Arméniens ne pouvait manquer de les porter à visiter notre jeune colonie. Plusieurs fois, en effet, ils ont daigné venir voir nos élèves, et nous croirions manquer au devoir sacré de la reconnaissance en ne rendant pas un hommage public à leur bienveillance.

Les progrès des chers enfants qui nous sont confiés, leur bonne tenue, l'état prospère de leur santé, témoignant des soins dont ils sont entourés, nous ont valu les plus grands éloges. Nous y avons été d'autant plus sensibles qu'ils étaient plus désintéressés et qu'ils venaient de deux hommes si bons juges en pareille matière.

Aussi sommes-nous heureux de pouvoir, tant en notre nom qu'au nom de nos chers élèves, prier M. Boghos Bey Dadian et M. Ohannès Ananoff (ainsi que tous nos honorables compatriotes qui veulent bien tous les jours nous honorer de leurs visites et nous encourager de leurs éloges les plus flatteurs), d'agréer avec nos remerciements l'assurance de notre gratitude et de notre précieux souvenir.

ԱՌԱՔԵԼ ՊԷՅ ԿՈՒՍԱԿԱԼ.

Օրագրիս մէջ այլեւայլ առթիւ յիշած ենք ու մեր ուրախութիւնը յայտնած Վսեմափայլ Առաքել Պէյին փառացը վրայ, որ երկու տարիէ իվեր Խարթում, Սուտան եւ Ֆեզօղլու գաւառաց ընդհանուր կուսակալ եր կարգուած, եւ իր կենցաղագիտական մեծ հանճարովը ամենայն ճարտարութեամբ եւ պատուով կկառավարեր իր գաւառները, ու Եգիպտոսի փոխարքայութեանը մեծագոյն ու ճարտարագոյն պաշտօնակալաց մէկը կհամարուեր:

Այսօր մեր մեծ տրտմութիւնը կյայտնեմք մեր համազգի իշխանին տրտմալի մահագոյժն առնելով: Այս կորուստը այնչափ աւելի ցաւալի է՝ որչափ աւելի փառաւոր եր մեզ եւ պանծալի տեսանել յանձն նորա զՀայկազն ոք յայն բարձրութիւն ժամանեալ՝ յոր իրմէն առաջ ոչ ոք իբրեւ իստոնեից ելեր եր երբեք. եւ այնչափ աւելի մեծ է այս կորուստը՝ որչափ աւելի մեծ էին այն ակնկալութիւնները զոր իւր առոյգ երիտասարդութեանը մէջ կուտար իրեն եւ համազգեացս Հայկազանց:

« Սուտանայ կուսակալ Առաքել Պէյին մահուան լուրն ընկալաք: Այս բարձրաստիճան պաշտօնակալը Հայ եր ազգաւ. իւր ձեռքն յանձնուած գաւառին իմաստուն կառավարութեամբը մեծ պատիւ ստացաւ, եւ Սաիտ փաշա իւր ըրած ընտրութեանը վրայ մեծապէս գոհ եղաւ: Առաքել Պէյ հրաման եր ընդունած որ Գահիրէ գայ իտեսուքիւն եղբօրը, Նուպար Պէյի՝ որ եգիպտական անցքին վերատեսուչն է: Առաքել Պէյ վախճանեցաւ քանչ հիւանդութեամբ: Այս կորստեան դժուարաւ պիտի տեղը լեցուի»: (*Լա Բրես տ'Օրիան.*)

ARAKEL BEY, GOUVERNEUR ARMÉNIEN.

Nous avons eu plusieurs fois occasion d'exprimer notre joie de la gloire de S. E. Arakel-Bey, depuis deux ans élevé à la dignité de gouverneur des provinces de Kartoum, Soudan et Fezoghlou. Grâce à de grands talents politiques, il administrait, à son honneur et avec une grande habileté les contrées confiées à ses soins et il passait pour un des ministres les plus éclairés et les plus remarquables du vice-roi d'Egypte.

Aujourd'hui nous ne pouvons qu'exprimer nos regrets amers en apprenant la mort déplorable de notre prince arménien. C'est une perte d'autant plus regrettable qu'il était plus glorieux pour nous, ses frères, de voir en sa personne un Arménien élevé à une hauteur qu'aucun chrétien n'avait atteinte avant lui ; une perte d'autant plus grande, que malgré sa jeunesse Arakel-Bey donnait les plus grandes espérances pour lui et pour sa nation.

« Nous avons appris la mort d'Arakel Bey, gouverneur de Sennaar. Ce haut fonctionnaire était Arménien; la manière sage dont il a administré la province qui lui avait été confiée, lui a fait le plus grand honneur. Saïd Pacha a eu lieu de s'applaudir de son choix. Arakel Bey se rendait au Caire après avoir obtenu un congé pour aller voir son frère, Nubar Bey, directeur du transit égyptien : il a succombé à la dyssenterie. Cette perte sera difficilement réparée ». (*La Presse d'Orient.*)

ՀԱՅԿԱԶՈՒՆՔ ՆԻԿՈՄԻԴԻՈՅ.

Տաճկաստանի Հայկազանց մէջ քանի մը տարիէ իվեր ճշաւոր կտեսնեմք Նիկոմիդիոյ Հայկազունքը իրենց ազգասիրականեռանդեամբն ու յառաջադիմութեան ջանիւք: Կլսեմք որ մէջերնին ամենազովելի փոյթ մը կայ միաբանական եւ եղբայրսիրական ոգւոյ. մեծըն ու պզտիկ առ հասարակ հարուստն եւ աղքատ, եկեղեցականն եւ աշխարհական՝ նպատակ դրած են իրենց ընտիր գաղրականութեան պայծառութիւնը, որուն հասնելու համար զեղեցիկ միջոցներու ալ ձեռք զարկած են, որ է ազգասիրական ընկերութիւն մը կազմել՝ որ ջանայ ոչ միայն անշէջ պահել իրենց եղբարցն եւ ընկերաց սրտին մէջ հայրենասիրութեան եռանդուն բոցը, հապա նաեւ ինչն հուր բոցավառ նաեւ իրենց որդւոցը եւ յաջորդացը սիրտը վառելն եւ բորբոքել, որպէս զի իրենց հայրենի անունը հետ ժառանգեն նաեւ հարցն հայրենասէր ոգին:

Այս բանիս համար *ընթերցասիրաց* ընկերութիւն մը հաստատած են՝ որ մատենից բանգարան մը եւ *Լուսաւորչեան* անունամբ դպրոց մը կծաղկեցընեն, ընդ հովանեաւ պաշտպանութեան ազգասէր Առաջնորդին Տեառն Ստեփանոս ծայրագոյն Վարդապետի Մաղաքեանց, որ իւր հոգեւոր որդւոցը յառաջադիմութիւնն զարգացումը իրեն ուրախութիւն ու վայելքը ըրած՝ կաշխատի անոնց հետ եւ զանոնք կթաջալերէ միշտ:

Հետեւեալ նամակը աւելի լաւ կճանչցընէ ոչ միայն Ընթերցասիրաց ընկերութեան գեղեցիկ նպատակը՝ հապա մանաւանդ ազնուախոհ ոգին ու ազգասիրա-

կան եռանդը, որոյ վասն եւ համոզուած եմս ըլլալով՝ կ'իրատարակեմք յուրախութիւն համազգաց, եւ իքաջալերութիւն մեր Նիկոմիդիոյ սիրելի եղբարցը:

Արժանապատիւ Ազգասէր Հարցդ Շնորհափայլ Վարդապետաց օրհնարար աջոյ համբոյր խոնարհական:

Հայ անուան քաղցր տիտղոսը իւր ազնուականութեան առաջին ապացոյցը համարող որ եւիցէ արդար աչք մը՝ անտարակոյս չկրնար անտարբերութեամբ նկատել՝ ճշմարիտ ազգասիրութեան եւ քրիստոնեական մարդասիրութեան վսեմ զգացմանց՝ արժանապատիւ Վարդապետացդ բնատուր ժառանգութիւն մը ըլլալը. եւ այս չնաշխարհիկ եւ սակառակիւտ առաքինութիւնները Ձեր դիւրազգաց սրտերուն մէջ անջնջելի կերպով տպաւորուած ըլլալը ուրանալ:

Այո՛ բանականութեան աչքի՛ եւ կամ ներքին անսխալ վկայի մը արձագանգներէն բացարձակապես զուրկ ըլլալ հարկ է այս մասին տգետ ըլլալու եւ այս աննականաւակելի ճշմարտութիւնը ստելու: Այո՛ ըստ որում սերը զոհ մըն է, եւ դուք, պատկառելի Հարք, կամաւորապես իզոհ մատուցած էք զՁեզ ազգին դաստիարակութեանը եւ յառաջադիմութեան օգտին համար, այնպես որ Հայ Ազգը իւր սփիւռ տարածութեան ամէն մէկ անկիւնը՝ իրաւամբ պարտական է երախտագէտ ըլլալու ազգային բարւոյն եւ յառաջադիմութեան Նախանձախնդրացդ, որ Ազգասիրութիւնը Ձեզի նուիրական պարտք մը ըրած ճշգամբ չափ կաշխատիք Հայ Ազգն յաւիտենական քնոյ օրոցքէն արթընցնել եւ գիտութեամբ բարոյական եւ անձնական մեծութեան հասցընել:

Այո՛ Ձեր պատուական հեզահամբոյր Աղաւնին՝ Հայաստանի վայրավատին որդւոցս, քաղցր առետարերը, եւ գրաւոր ըսքանչելի վաստակոդ սոսկ մէկ ակնարկութիւն մը՝ բաւական է, որպէսզի կրից դիմակը վերցրնելով՝ տեսնէ մէկը Ձեր արժէքը, ճանաչէ եւ խոստովանի Ձեր ազգային ոգւոյն տուած ճշմարիտ արծարծանքը, արդիւնքը, որով անթեղ հարեալ կայծերուն կրկին պատճառս եղաք լուսաւորելու: Եւ եթէ Ազգը ամբողջ ճանչցած է այս ամենը եւ իւր բուռն համակրութիւնն եւ ձեռնտուութիւնը երբէք խնայած չէ երախտագէտ սրտիւ, ստրագրելքս ալ գոյիւ չափ ճանչնալով երախտագիտութիւնը պարտքերուն ամենէն սրբազանն ըլլալը, բարեբաղդ կհամարիմք զմեզ ներկայիս փութալ մեր անկեղծ շնորհակալիքը մատուցանել Ձեր Ազգասէր Տեարցդ, վասն շնորհացդոր կվայելէ երկու տարիէ իվեր Նիկոմիդիոյ Լուսաւորչեան Ազգային ուսումնարանը առաջին բիւեն սկսեալ Մասեաց Աղաւնւոյդ Պատուական երքերը՝ եւ այն ալ ձրի, իքաջալերութիւն տեղւոյս Հայ մատաղորերոյն՝ որոց արդեն տղայ տիոցն առաջին տարերքը՝ Ձեզի յամենայնի երախտագէտ ըլլալն է:

Այլ որովհետեւ մինչեւ ցարդ այս քաղցր ուս անհրաժեշտ պարտաւորութենէ կխոստովանիմք որ վերջացեալ կինք, շնորհակալութ սրտերնուս հաւաստիքը մատուցանելու, բայց սերը զոհ մը ըլլալը գիտնալով՝ Ձեր այս մասին անյիշաչարութիւննիդ կապդաչեմք, ըստ որում արդարանալու համար գործածուելիք ամէն հնարք փուճ ըլլալը կճանչնամք. բայց տարակոյս չունիմք որ մեր երախտագէտ սրտերուն առաջիկայ առհաւատչեան՝ որ կփութամք առնել Ձեզ՝ կատարեալ կերպով զոհ կընէ Ձեր փափուկ ազգասիրութիւնը եւ դիւրազգաց սրտերը:

Ազգային բարւոյն եւ յառաջադիմութեան նախանձախնդիր ըլլալնիդ աշխարհածանօթ ըլլալէն վերջը՝ չեմք տարակուսիր բերկրանօք լսելնիդ՝ թէ Նիկոմիդիոյ մէջ քանի մը ժամանակէ իվեր *Ընկերութիւն Ընթերցասիրաց* անունով միաբանական ձեռնարկութիւն մը ըրած եմք. եւ վերծանութեան թանգարան մըն ալ ունենալով՝ արդէն քէ անձնական ճգամբ եւ քէ ազգասէր շնորհաց շիքերովը բառական պիտանի գրքերու հաւաքում մը ըրած եմք. մեր երկրին Հայ մատաղորերոյն մտաւորական մշակութեանն օգնելու, եւ անոնց ուսման եւ կրթութեան մէջ դիւրութեանց պատճառ ըլլալու. ըստ որում առանց ուսման եւ կրթութեան մարդկային հանճարը յաւիտեան քնացող ըլլալը կհամարձակիմք ըսելու քէ չգիտցող չկայ. եւ ազգ մը՝ որ հասարակաց կրթութեան դաստիարակութեան եւ ուսմանց փոյթ չունի՝ քաղաքական եւ բարոյական տղայութեան մէջէն յառաջընթաց քայլափոխ մը անգամ չկրնար ընել:

Ահա այս իսկ է մեր նպատակը. մտաւորական մշակութիւն մանկանց եւ իրենց դաստիարակութեան դիւրութեանը միջոց մը ըլլալ. եւ ուրախ եմք ըսելու քէ այժմէն բառական խմբիկ մը ազգասիրաց եւ ուսումնասիրաց ամէն մէկ կիւրակի եւ տօն օրերը յաճախելով, ոչ միայն զանազան լրագրաց եւ առձեռն եղած գրենոյ ընթերցմանը կպարապին, այլ եւ իրենց շաբաթական 1/2 ֆրանքը սիրով կհատուցանեն ինպատաս յառաջադիմութեան Նիկոմիդիոյ Լուսաւորչեան դպրոցիս. որուն արդիւնքը դոյզն իշատ արդէն տեսած կհամարիմք, վստահ ըլլալով եւ եւս քէ սիրով սկսողը Աստուծով իւր նպատակին կհասնի. վստահ ըլլալով նաեւ ազգասիրաց քաջալերական ձեռնտուութեանցը եւ կարեկցաբար օգնութեանցը, որոցմով կյուսամք՝ քէ տեղւոյս հասարակութեան մէջ ընթերցասիրութեան ախորժակ տարածել՝ եւ քէ մանկանց բարի ապագայ մը պատրաստել:

Ուրեմն, Արժանապատիւ եւ Ազգասէր Հարք, բարեհաճեցէք կաղաչեմք մեր խորին շնորհակալեաց հաւաստեացը հետ ընդունել յախորժ հաճութիւն այս բերկրաւիք լուրը. եւ Դուք որ ազգին իմացական կարօտութեանց հոգատարներուն առաջինը համարուած էք, Ձեր քաղցր ակնարկութեամբը նոր կենդանութիւն մը տալու մի զլանայք Ձեր օրհնութեամբը եւ ազգասիրական քաջալերութեամբ, որոց յամենայնի կարօտ ըլլալնիս խոստովանելու ասկից ուրիշ գեղեցիկ առիթ մը չեինք կրնար գտնել. մանաւանդ որ այդպիսի ջերմն յանձնարարութեան մը կամ ըղձակաթք մեր ցանկալի նպատակին հասնելու, որոց հանապազ ակնկալութ մնամք Արժանապատիւ Հարցդ

Շնորհապարտ ստորագրեալ

Իղիմաց ընթերցասիրաց ընկերութեան վերատեսուչ

ՅԱԿՈԲ ՔԱՀԱՆԱՅ ԱԶԱՐԵԱՆՑ.

Լուսաւորչեան դպրոցը իւր հիմնարկութեան օրեն իվեր ատեն ատեն մեծ յոյսեր կուտար բնակչացն գառաւին, բայց վերջի տարիներուս Ազգայնոց վստահգաւոր բաժանմունքն ու անմիաբան ընթացքը մեծ արգելք եղեն դպրոցիս յառաջադիմութեան եւ հիմնադրաց մասնաւոր նպատակին, որ կուզեին ամէն մէկ գիւղի յառաջադէմ աշակերտաց մին ընդունելով մասնաւոր դաստիարակութիւն տալ եւ այնպես իւրաքանչիւր աշակերտ իւր գիւղը դարձընել ու օր ըստ օրէ բարձրագոյն դպրոցի մօտեցնել զայն, որուն հարկաւորութիւնը կզգային բոլոր լուսաւորեալ գառաւացիք: Այս գեղեցիկ նպատակին չհասան հիմնադիրք, բայց իրենց ջանքն ալ բոլորովին անօգուտ չելաւ. վասնզի Լուսաւորչեան դպրոցեն ելլող աշա-

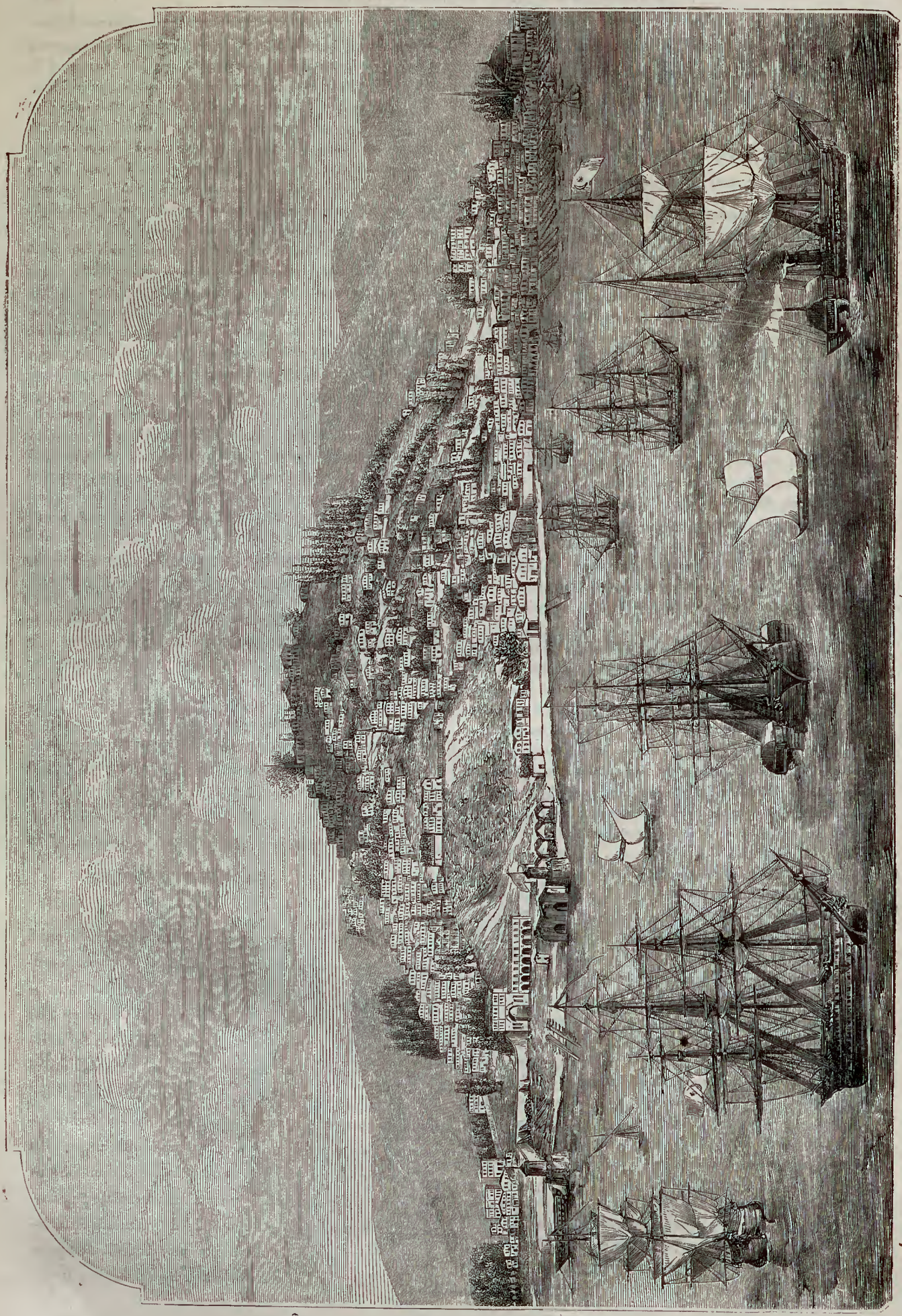

ՆԻԿՈՄԵԴԻԱ.— NICOMÉDIE.

կերտաց ջանիւքը հետզհետէ կյառաջադիմէ նա, եւ ունի այժմ իւր մէջ քանի մը գառառացի աշակերտ, որք իրենց գիւղին վարժապետ լինելու սահմանեալ են՝ մասնաւոր կարգադրութեամբ եւ հոգատարութեամբ պատուելի անդամոց Ընթերցասիրացն ընկերութեան: Այժմու աշակերտաց թիւն է 400. որոց մէջէն 32ը մասնաւոր ուսմանց կպարապին ընտիր վարպետներով, որոց գլխաւորն է եւ առաջին՝ Տէր Ագարիկ Միհրդատ:

Վերջի քննութեան մէջ մասնաւոր յառաջադիմութեամբ վկայեցան հետեւեալ աշակերտքն.

Առաջին դասուն մէջէն

Խ. Թագւոր Էսքիճեան,
Թագւոր Փառիկեան,
Ս. Ստեփան Խաչերեան (Օվաճուխցի:)

Երկրորդ դասուն մէջէն

Զ. Մկրտիչ Գ. Մօսկօֆեան.
Ա. Գրիգոր Զափեան,
Ա. Աբրահամ Խաչերեան,
Թ. Յովհաննէս Աբրահամեան·
Հ. Կարապետ Մարտիրոսեան.
Ս. Մելգոն Յովակիմեան:

Դրած պատկերնիս Նիկոմիդիոյ ծովահայեաց գեղեցիկ տեսքն է: Ուրիշ անգամ միտք ունիմք մանրամասն տեղեկութիւն տալ՝ թէ Նիկոմիդիոյ եւ թէ շրջակայ հայաբնակ եւ բազմաթիւ գիւղօրէից վրայ, որոց մէջ նշանաւոր են Ատաբազար, Պաճչեճիկ եւ այլն, եւ մանաւանդ Արմաշ, իւր հռչակաւոր վանիւքն:

Տ. ՋԱՅԵԱՆ ԲԺԻՇԿ.

Փարիզ ուսանող հայազգի երիտասարդաց մէկը իր ընթացքն աւարտեց յաջողութեամբ, որոյ լուրը անշուշտ եմք որ ախորժելի պիտի լինի մեր ընթերցողաց: Ամսոյս 24ին Տ. Զայեան Փարիզու բժշկական ժողովէն ընդունուեցաւ իբրեւ Բժիշկ: Իւր առաջարկած բժշկական ճառը՝ որ քննիչ դատաւորաց միաբերան գովեստիցն արժանի եղեւ, այս յուշող ելից ապացոյց մըն է: Այս ճառին մէջ Տ. Զայեան բովանդակութիւն մը կընէր այն երկար ու յոգնախռնռն հետազոտութեանց՝ որ յօդացաւութեան վրայ եղած են մինչեւ ցայժմ. ինքը ցուցընելով թէ որչափ պակասաւոր ու վտանգաւոր էր մինչեւ հիմա այս հիւանդութեան դէմ բռնուած կերպը, դարմանելու նոր եղանակ մը կառաջարկէ:

Ասիկա բարեյաջող սկիզբ մըն է այն փառաւոր ու ընդարձակ ասպարիզին որ արդ մեր երիտասարդ Բժշկին առջեւ կբացուի: Մեք իրեն կմաղթեմք ուրիշ այսպիսի շատ մը յաջողութիւններ, որ թէ իրեն եւ թէ Հայոց ազգին փառացը կծառայեն: Կվստահիմք որ Տ. Զայեան հանապազորդէ իւր երկասիրութեամբը պատուել զՀայաստան, որ մեծ պէտք ունի իւր որդւոցն յիշատակութեանն եւ օգնութեանը:

Այս առաջին յաջողութիւնը սկիզբ մը թող ըլլայ նորանոր յաջողութեանց. եւ մանաւանդ գեղեցիկ գրգիռ մը մեր հայազգի ուսանողաց, տեսնելով ակն յանդիման թէ ինչքէր կրնայ ընել յարատեւութիւնը երբ եռանդուն ջանից հետ աջակցուի: Մարդկութիւնը ոչ սակաւ շահ կընէ այստ. եւ մեր Հայրենիքն իմաս-

M. LE DOCTEUR TCHAYAN.

Un de nos jeunes compatriotes qui étudient à Paris, vient de remporter un succès dont la nouvelle ne manquera pas d'être agréable à nos lecteurs. M. Tchayan a été reçu docteur en médecine à la Faculté de Paris, le 24 de ce mois-ci. Sa thèse, qui lui a valu les éloges du jury d'examen, justifiait un semblable résultat; elle était, en effet, le résumé de recherches longues et nombreuses sur les rhumatismes articulaires. M. Tchayan, en indiquant une nouvelle méthode curative, montre tout ce qu'il y a de défectueux, de dangereux même dans les traitements suivis jusqu'à ce jour pour cette affection.

C'est là un commencement de bonne augure pour la carrière brillante et longue, ouverte maintenant à notre jeune docteur. Nous lui souhaitons beaucoup de succès semblables, qui serviront à la fois à sa propre gloire et à celle de la nation arménienne. Que M. Tchayan continue par ses travaux à honorer un pays qui a un si grand besoin du souvenir et du soutien de ses enfants.

Que ce premier succès ne soit que le prélude de beaucoup d'autres; qu'il excite surtout l'émulation parmi nos compatriotes et les encourage en leur montrant tout ce que peut la persévérance unie au travail. L'humanité y gagnera en bien-être et l'Arménie, en profitant de cet avantage commun, recueillera une part

ճառորի՝ անկից ելած անձինքն ու փառքը պիտի ժողովէ որ մեր ազգին քէ հաճոյական պիտի լինին եւ քէ օգտակար իվայելս :

Այս առեիսը այնջափ առելի քաղցր է մեզ հաղորդել մեր ընթերցողաց, որջափ որ դառն եղեւ մեզ գոյժն մահուն այն ժիր երիտասարդին՝ որոյ սոյնպիսի յաղթանակին շատ ատեն չէ որ ուրախակից եւ խրախուսիչ կըլլայինք : Տ. Յ. Արզումանեան իւր ծաղիկ հասակին մէջ կյափշտակուի իհամազգեացս եւ յայնմ արուեստէ՝ զոր արդեն սկսեր էր իվար արկանել ճարտարութեամբ : Այս անակնկալ կորստեան պատճառեայ ցաւոցը մէջ գէթ մխիթարուինք տեսնելով որ նոյն ասպարիզին մէջ ուրիշ քաջազօտի պարմանիք իրենց նախորդացը երկասիրութեանցն ու փառացը մասնակից ըլլալու կաշխատին այժմ եռանդեամբ, որոց եւ յաղթանակը անշուշտ եմք որ ընդունին :

d'hommes et de triomphe aussi agréable à ses habitants qu'utile à leur bonheur.

Nous communiquons cette nouvelle à nos lecteurs avec un empressement d'autant plus grand que nous avons appris en même temps la mort d'un jeune homme, dont nous avions naguère applaudi et encouragé les premiers pas dans la même carrière. M. J. Arzoumanian vient d'être enlevé à la fleur de l'âge à ses compatriotes et à l'art qu'il exerçait déjà si habilement. Au milieu des vifs regrets que nous cause une perte si imprévue, félicitons-nous du moins de voir de nouveaux lutteurs se présenter dans l'arène pleins de l'ardeur qui animait leurs devanciers et tout prêts à les remplacer dans leurs travaux et dans leurs triomphes.

ՀԱՅԿԱԶՈՒՆՔ ՊԱՔՈՎՈՒ

ԵՒ ՆՈՐԱՇԷՆ Ս. ՀՐԵՇՏԱԿԱՊԵՏԱՑ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑՆ ՕԾՄԱՆ ՀԱՆԴԷՍԸ

Բազմարդիւն եւ Անմռայի Հօրդ եւ Գերյարգոյ Վարդապետիդ Ամբրոսեայ ողջոյն մեծարանօք եւ համբոյր արդոյ աջոյդ.

Վերջին զրած նամակաւս իմացուցեր էի սրբոյ թեանդ Ձերում որ անցելոյ օգոստոսի 24ին (6 սեպ. ըստ լատին.) Պաքովու մեր ազգային նորաշէն եկեղեցւոյ մեծահանդէս օծումը պիտի կատարուէր, ինչպէս որ եղեւ իսկ, եւ միանգամայն խոստացեր էի որ եթէ Աստուած ինձ այ յաջողէ այնմ սրբոյ հանդիսին ներկայ գտնուելու՝ անոր եւ եկեղեցւոյն ստորագրութիւնն ընեմ եւ սրբութեան Ձերում յղեմ Մասեաց Սդաւնոյն մէջ տպել խնդրելու մտօք : Արդ խնդութեամբ կյայտնեմ Ձեզ որ բարեբախտաբար փափաքած բաղձանքիս հասայ իմիասին ընդ Ծնողս իմ եւ ընդ Հօրեղբօր իմոյ : Բայց զանազան անակնկալ պատգաներ պատճառ եղեն ինձ որ Ձեր սրբութեանը ըրած խոստումս քիչ մը ուշ կատարել հարկեցայ :

Օծման համար որոշած օրեն շաբաթ առաջ հրաւիրանաց տպեալ տոմսակները խրկուեցան Պաքովու Հայոց հասարակութեանը կողմանէ բոլոր Մոլտաւարնակ գլխաւոր ազգայնոց մերոց, որպէս զի ով որ դիւրութիւն եւ փափաք ունենայ այն սուրբ հանդէսը տեսնելու՝ կարենայ ժամանակին անդր գտանել : Արդ հարկ չէ ըսել թէ որչափ մեծ եղեւ հոն զրեթէ յանկարծ ժողոված մեր Հայազգի բազմութեան բիւր, որ ամենեքեան իմիասին արք եւ կանայք, ծերք եւ տղայք ծիծաղադէմ եւ սրտերնին բարեպաշտական եռանդով լի՝ խուռն ընթանային դէպ այն նորահիմն եւ գեղեցկաշէն տաճարն Աստուծոյ, իբրեւ իճշմարիտ ուխտատեղի իմն : Այս կողմերս երբէք չրսեմ, այլ զուցէ իվաղուց հետէ դեռ չէր երեւցած այնպիսի միահամուռ բազմութիւն հայազգի ժողովրդեան (որ բնակեսպես իվերայ իւրաքանչիւր ոմանք մասնաւոր ազդեցութիւն մը կրներ, եւ ամէն մէկը զաղտ ուրախութիւն մի կզգար առանց պատճառն հասկընալու). չէր երեւցած կրսեմ այնպիսի սեր աստուածպաշտութեան, այնպիսի եռանդն ազգասիրական, այնպիսի անպատում փոյթ եւ ցնծութիւն զիրար տեսնելու, մեկմեկու հետ ծանօթութիւն ընելու, հինաւուրց ծանօթութիւններն կամ բարեկամութիւնները նորոգելու, զրեթէ իմանկութենէ զատուած բարեկամներու, մոռցուած կամ վախճանեալ սեպուած եւ կամ երբէք իսկ չտեսած արենակիցներու հետ վերստին կամ առաջին անգամ տեսնուելու, եւ վերջապէս անյագ փափաքանօք միմեանց փոխադարձաբար այցելութիւն գնալու : Ոստի շաբաթ մի ամբողջ միշտ այսպիսի հոգեզուարճ եւ բերկրառիթ հանդէսներ եղեն, այնպէս որ օտարականք անգամ կզարմանային :

Նախընթաց իրիկունը այսինքն՝ Օգոստոսի 23ին սրբոյ օծման սկզբնական օրհնութիւնները կատարուեցան որ մինչեւ կէս գիշեր տեւեցին : Երկրորդ օրն ալ կիրակի, սկսան այս հրաշափառ հանդիսին փառաւոր եւ մեծաշուք արարողութիւնները, որոց բաց իմեր Հայազգի բարեպաշտ ժողովրդենէ ներկայ էին նաեւ բազում օտարականք, ինչպէս Մոլտաւացիք, Թերմանացիք եւ միւնչեւ անգամ Հրեայք, եւ զարմանալի էր որ քահանայն ժողովրդեան մէջ գանձանակաւ պտըտելու ժամանակը՝ Հրեայք (թող միւս օտարականք) տեսնելով որ ուրիշները անոր մէջ ստակ կձգեն՝ իրենք եւս կփութային ձգել : Եաւէն եկած խումբ մի մոլտաւացի դերասաններ, զմայլելով եկեղեցւոյն շքեղութեանը վրայ եւ տեսնելով որ մինչեւ կատարեալ չըմնար դեռ բաւական ծախուց կարօտութիւն պիտի ունենայ՝ ուզեցին իրենք ալ անոր ձեռնտուացը կերպով մը մասնակից ըլլալ. ուստի յօգուտ եկեղեցւոյ խաղ մի ձեռացուցին, եւ անտի զադած ստակն անոր նուիրեցին, եւ միանգամայն դրամն զաղելու մօտ խարդախութիւն չըլլալու համար հայկազն պատուաւոր անձի մը յանձնեցին զայս պաշտօնը՝ զոր հաւատարմութեամբ կատարեց :

Բայց Պաքովու Մոլտաւացւոց կողմանէ ասկէ զատ ուրիշ առաւել զգալի առատաձեռնութիւններ ալ տեսնուեցան դեռ եկեղեցւոյ շինքը չվերջացած, ինչպէս ոմանք զրամը մը դրամ նուիրեցին, այլք հիմնարկութեանը համար վերաբերեալ նիւթեր դրկեցին, զորօրինակ քար, կիր, աւազ եւ այլն : Այսպիսի գործողութիւն մը արդարեւ զգալի կերեւի մեզ թէ որ Մոլտաւացւոց մեր ազգին վրայ (զէթ մինչեւ այժմ) սովորաբար ինչ աչքով նայելը դիտենք :

Կիրակի օրը օծումը սկսուեցաւ առաջ՝ աստուածարեալ Սարգիս Սրբազանը (որուն վրայ մասնաւորապէս պիտի խօսինք ըստ տեղւոյն), ժողովրդեան աստուածպաշտական եռանդն առաւել բորբոքելու համար իմաստալից եւ ազդու ատենաբանութեամբ մը զանազան զեղեցիկ օրինակօք ճշմարիտ քրիստոնեի մը ամեն պարտքերը յառ մը բացատրելէն ետքը՝ հրաւիրեց (ըստ սովորութեան) որ իւրաքանչիւր ոք սրբոց պատկերները եւ այլ սրբազան անօթներն օծելու մօտ կնքահայրութեան մասնակից ըլլալու սիրով յանձն առնու, եւ միանգամայն ամեն մէկը իւր սրտին թելադրին չափ եւ կարողութեանը համեմատ ստակ տալու խոստանայ՝ իվառս Աստուծոյ եւ յօգուտ եկեղեցւոյ : Այնմ բարեպաշտական հրաւիրանաց բոլոր Քրիստոսասէր ժողովուրդը խնդութեամբ փութացաւ մասնակից ըլլալու որը առաւել որը պակաս, որով բոլոր օծման ժամանակը, որ զրեթէ շաբաթ մը տեւեց, հազար հինգ հարիւր ոսկիի մօտ ժողովեցաւ, որոյ վասն համազգիքս առ հասարակ, շնորհապարտ մնալով վերոյիշեալ Նորակառոյց տաճարին բոլոր Քրիստոսասէր բարերարացը՝ իրենց բանկագին եւ երկայնատեւ կենացը համար եւս պարտիմք մասնաւորապէս մաղթանս իվեր առաքել :

Բայց այս եկեղեցւոյն շինութեանը համար անմիջապէս հոգ տանող եւ զրեթէ հոգւով սրտով նուիրուած ամենեն արդիւնաւոր անձանց մէկը կրնայ անշուշտ Մեծապատիւ եւ Ազ-

գասեր Տ, Ստեփան Մաշտոցեանը համարուի, որ մինչեւ ցայժմ իսկ եկեղեցւպանուքեան պաշտօնն այ ինքը կկատարէ: Վերոյիլեալ Տաճարին հիմնարկութիւնը դեռ չսկսած՝ այս մեծարդիւն ոգնձը Երուսաղէմ եւ Ասիոյ այլ եւ այլ երեւելի քաղաքները պտրտեցաւ, այն կողմերու գեղեցկագոյն եկեղեցեաց գաղափարներն առաւ, շինուքեան, մանաւանդ զարդերու ամենեն հարկաւոր նիւթերը ժողովեց, մարմարիոնէ սեմեր, արձանագրութեանց համար տախտակներ եւ ուրիշ պիտանի նիւթեր, Կոստանդնուպոլսէն եւ յայլ ոստեք բերել տուաւ, եւ Իտալիայէն սրբոց գերագանց պատկերներ. եւ այլն: Այն հաւաքած գաղափարներէն յետագայ ստորագրելի արեւելախառն եւ ազգային ոճով շինուած եկեղեցւոյն գեղեցիկ ձեւը յարմարցուց: Շինուքեան ծախքն մինչեւ հիմայ մետասան հազար ոսկիի ելաւ: Ամբողջ շէնքը լմընցած է. միայն ներսի դին դեռ բեմը կայ շինելու, պատերը նկարելու եւ այլ զարդարանքներ աւելցընելու:

Արդ այս նորակերտ եւ շքեղաշուք տաճարը (որ արժանապէս կրնայ ուխտատեղի եւս ըսուիլ), հիմնեցաւ յանուն սրբոց Հրեշտակապետացն Գաբրիէլի եւ Միքայէլի. գրեթէ Պաքովու մէջտեղը պայծառ եւ ընդարձակ տեղի մը վրայ շինուած՝ վեհափառ դղեակի մը պէս բոլոր քաղաքին վրայ կտիրէ եւ ամենայն բարեպաշտից եւ անբարեպաշտից անգամ սիրտը կյանկուցանէ:

Այս մեծագործ շէնքը երկու բարձրագեղ զանգակատուն ունի արեւմտեան կողմը, յորոց մէկուն վրայ ժամացոյց եւս պիտի դրուի: Նոյնպէս եօթը ճառագայթազարդ խաչ ունի որք մէյմէկ ոսկեճաճանչ պղնձէ գնտի վրայ կկայծկին, եւ յորոց երկուքը՝ երկու զանգակատանց վրայ են տնկած, մէկը կարծղիկէին վրայ եւ չորսը ճակատնուն գագաթք: Ամբողջ շէնքին ծածկը ձերմակ երկաթ է: Այս տաճարը կարողիկէ մը ունի արեւելեան կողմը, բեմին առջեւը, եւս եւ երկու պահարան դիմացէ դիմաց եւ զանիք մի: Արեւելեան դրսի կողմի ճակատը խաչ մի կայ եւ տակը ոսկեճաճանչ մի գեղեցիկ, ասոր տակն եւս հաւասարակարգ սիւներ: Նոյնպէս արեւմտեան կողմի գագաթը խաչ կայ եւ անոր տակն մարմարիոնէ տախտակ մի, որուն վրայ նկարագրեալ կայ Էնն Աստուած եւ յետագայ արձանագրութիւնը.

« Յանուն Էին բարձրելոյ կանգնի այս արձան
« Ազնիւ Գլիւջէր իշխանէ Կարապետէ Խաչիկեան,
« Ընդ իւր Տիկնոջ Մարիամայ իւիշատակ անվախճան »:

Այս արձանագրութենեն վար Հրեշտակապետաց քանդակեալ արձանները կան ոսկեզօծ, դարձեալ մարմարիոնի վրայ խիստ գեղեցիկ կերպով փորուած. եւ ունին չիշատակարան գրեալ այսպէս.

« Թէոդորոս ազնիւ սերունդ Սողոմոնեան,
« Եւ բարեսէր յարգի Տօնիկ Սիմեոնեան,
« Զորս եւ յիշեա Տէր Սաբաւովք յանօթինք մատեան,
« Եւ հրեշտակօք պատրաստարեա միշտ անսասան »:

Ասոր տակն եւս եկեղեցւոյ արձանագիրը կայ մարմարիոնի վրայ, հայերէն եւ յունարէն լեզուօք գրոշմեալ ոսկեզօծ.

« Կառուցաւ Պաքովու սուրբ եկեղեցիս յանուն սուրբ
« Հրեշտակապետացն Միքայելի եւ Գաբրիելի, ի բազում քրիս-
« տոնեայ ազգաց բարեպաշտից, եւ հոգաբարձութեամբ Ստե-
« փան Մատթեոսի Շահնեան, Միքայել Բարսղի Մորեան,
« Յակոբ Սմբատեան եւ Դաւիթ Աստուածատրեան, որոց
« ամենեցուն Տէր վարձս բարեաց ընկալցի, 1850 »:

Հիւսիսային կողմի մատուռն ճակատը խաչ մի կայ, եւ տակը մարմարիոնի վրայ ակն Աստուածոյ նկարագրած, որուն վրայ այսպէս գրած է.

« Զնուիրատու անքուն աչոյդ ըզՄարաիրոս Մանուկեան
« Յիշեա ով Տէր ողորմութեամբ աստ եւ իկեանս անվախճան »:

Հարաւային մատուռն ճակատին վրայ եւս խաչ եւ ակն Աստուծոյ կայ, որուն տակը վերինին բոլորովին նման արձանագրութիւն կայ (բաց ինուիրողին անունէն որ կատարբերի). եւ է այս.

« Զնուիրատու անքուն աչոյդ ըզԽաչերես Զատիկեան
« Յիշեա ով Տէր ողորմութեամբ աստ եւ իկեանս անվախճան »:

Այս մատուռն դրան վերի սեմին մարմարիոն քարի վրայ հետեւեալ արձանագիրը կկարդացուի գորացի ոսկեզօծ գրով.

ՀԻՄՆԵՑԱՒ ՍՈՒՐԲ ՏԱՃԱՐՍ
ԻՀԱՅՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԱՄԵՆԱՑՈՒ ՀԱՅՈՑ ՍՐԲՈՅ ԷՋՄԻԱԾՆԻ
ՏԵԱՌՆ ՏԵԱՌՆ ՆԵՐՍԻՍԻ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ
ԵՒ ԻՊԱՏՐԻԱՐՔՈՒԹԵԱՆ ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՕԼՍՈՅ
ՏԵԱՌՆ ՏԵԱՌՆ ՄԱՏԹԷՈՍԻ ԱՐԲԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ
ԻԹՈՒԻՆ ՀԱՅՈՑ Ռ Մ Գ Է:

Եկեղեցւոյ ներսի արեւմտեան դրան կամարին վրայ գրեալ է.
« Այս է պատուիրան իմ. սիրեսջիք զմիմեանս »: Եւս եւ բեմին կամարին վրայ. « Փառաց տաճար աստուածային կանգնեալ յանուն Ամենափրկչին »:

Նոյնպէս եւ սեղանին հորիզոնին վրայ. « Եթէ ոք գիս պաշտիցէ, պատուեսցէ զնա Հայրն իմ »: Իսկ հիւսիսային պատին մէջ առագաստին արձանագիրն է.

« Հոգեւոր ծնունդք յայսմ առագաստի
« Յիշեսցեն համբաւս իւիշատակի
« Զգրիգոր Մեղաքսեան Պօղուշանցի
« Եւ զիւր կենակից Տիկին Վարդենի »:

Եկեղեցւոյ բեմին վրայ երեք սեղան, այսինքն մէջտեղը Սուրբ Աստուածածին, վերի կողմը Սուրբն Գրիգոր Լուսաւորիչ եւ վարի կողմը Սուրբն Յակովբ: Պահարանին սեղանին վրայ սրբոյն Յովհաննու Մկրտչի պատկերը կայ, իսկ զաւիթի սեղանին վրայ՝ սրբոյն Ստեփանոսի նախավկային:

Բեմին ճակատը յոյժ գեղեցիկ է, եւ վրան ոսկեզօծ փորուածքներ կան քարէ: Տիկնանց վարի կայարանը՝ ինչպէս նաեւ իրենց վերնատունը՝ ընդարձակ եւ գեղեցիկ է: Գերեզմանոցը եկեղեցւոյ պարտիզին մէջն է:

Եկեղեցւոյ շինուած տեղւոյն շրջական *Հայոց քաղ* կըսուի, որովհետեւ անոր չորս դին Հայոց գերդաստաններ կբնակին, որ հօտի մը պէս իրենց Աստուածածնական ապաստանարանին չորս կողմը իբրեւ պար առեալ՝ անոր սուրբ հովանաւորութիւնը կվայելեն:

Այս տաճարին բակին մէջ մանչ տղոց համար նորակառոյց վարժարան մի եւս կայ, որ այժմեան ժողովրդեան միջակ քանոյն համեմատ՝ մէջը առ այժմ բաւական ուսանողք կգտնըւին: Յուսալի է որ Հայկազն բարեպաշտ ժողովրդեան հետգհետէ անոր բազմանալովը եկեղեցին եւս տակաւ տակաւ իրեն սեպհական կալուածներ ստանայ: Արդէն վաթսնի մօտ հայազգի գերդաստաններ կգտնուին Պաքովի, որ շատը Ռոմանեն, Պորուշանեն եւ այլ քաղաքներեն քաշուեր են հոն, եւ գրեթէ ամենեքեան ունին իրենց սեպհական հանգիստ եւ գեղեցիկ բնակարանները: Ամենեքեան ընտիր վաճառականք, (որ մեր ազգին բնական կատարելութիւնն մըն է) եւ որ մեծն եւ գովելին եւս է՝ ամենեքեան խաղաղասէր, ամենեքեան հաւատիւտ եւ ամենեքեան համբաւ են:

Որովհետեւ արդէն խօսքերնիս Պաքովու վրայ է՝ տանք գէթ հակիրճ բանիւք այս քաղաքիս ստորագրութիւնն ալ: Տավարակ դաշտի մը վրայ շինուած՝ միջակ մեծութեամբ քաղաք մըն է Պաքով, եւ ոչ այնչափ իւր գեղեցիկ դրիցը եւ նորաձեւութեանը համար անուանի է, որչափ իւր վաճառաշահութեանը համար: Ընդհանրապէս ամեն փողոցներն ընդարձակ, երկայն եւ կանոնաւոր գծի վրայ են քաշած: Հին տներն երբայով կքանդուին եւ հետգհետէ նոր ոճով բնակարանները կբազմանան: Պաքով քաղաքը չորս կողմը պտղաբեր հովիտներով պատած եւ Պիսղրիձա, Սիրեբ ու Դրոդուշ բազմաճղեան գետերուն չորդատ ջրերովն ոռոգած է: Մեծ առեւտուր կըլլուի հոն մայր փայտէ, որ լաստերով մերձակայ լերանց ստորոտն մինչեւ Կայաց եւ այլուր կտարուի:

Գերյարգոյ Տէր, իբրեւ վերջին բայց եւ կարեւոր ըսելիք մըն ալ ունիմ, զոր նոյնպէս կվերջացնեմ սրտիբեանց:

Արդէն իսկ քաջածանօթ է Ձեզ Առաքելաշնորհ Տէր Սարգիս Սրբազան Արքեպիսկոպոսն Առաջնորդն Անդրիանուպօլսոյ, եւս եւ արժանընտիր չարակից եւ հոգեծին որդի նորին, Գերապատիւ Տէր Մեսրովբ Վարդապետն, որոց բերկրաբիթ գալուստն յայսոսիկ կողմանս (ի Հոկտեմբեր ամսեան անցելումն ամի՛) արդէն Պօղուշանու Ազգային Վարժարանին Յարգի Ուսուցչապետ եւ իմ ազնուագոյն բարեկամն Պ. Յարութիւն Յակովբեան գեղեցիկ գրութեամբ մի մասնաւորապէս ծանուցեր է Ձեր. Սուրբ Հօրդ, զոր Սրբութիւն Ձեր բարեհաճեցայք հրատարակել պատուական Առաքեալներ Աղանոյն միջոցաւ:

Արդ ես եւս շնորհապարտ սրտիւ կծանուցանեմ Ձեր Սրբութեանը որ Սարգիս Սրբազանը մեզ Մոլտաւաբնակ Հայկազանցս բոլոր իրեն ըրած հոգեւոր այցելութեան ժամանակը (որ տարի մը ամբողջ տեւեց) ոչ սակաւ հոգեւոր հսկողութիւններ եւ կրօնական բարեկարգութիւններ ըրաւ մեզի: Հինգ Բահանայ ձեռնադրեց մեզ Սրբազանը, Նահանգիս այլ եւ այլ քաղաքաց մերազնեիցս համար, ինչպէս իմայրաքաղաքս Եաշ, Իմորուշան, Իմօման, Իծօքշան եւ Իպաքով: Ի այց ափսոս որ Եաշաբնակ ազգայինքս քաղդ չունեցանք Սրբազանին մեզի նուիրած նորընծայ երանելի հովիւը եւ ոչ ամբողջ տարի մը գոնէ վայելելու, վասն զի անցելոյ նոյեմբերի 28ին դաժան եւ սեւաթոյր մահն անակնկալ եկաւ եւ յափշտակեաց զնա իմիջոյ մերմէ, թողլով զիւր նորոգ սուացած հօտը արտասուալից աչուքներով, եւ որ ադեւտալին է՝ ամուսին մի հինգ դեռաբոսնիկ որբերով (որք այժմ ազգային հոգաբարձութեան խնամակալութեանը տակ կիյնին): Մեծ է արդարեւ այս մեր ըրած կորուստը, վասն զի սրբակրօն ննջեցեալը (որոյ քահանայութեան անունն էր Կարապետ՝) իւր մատաղ հասակին իվեր միշտ դպրութեան պաշտօնը անարատ վարքով մը զարմանալի ճշդութեամբ եւ յաջողութեամբ կատարելով, քաջ եկեղեցականի մը ամեն կատարելութիւնները ստացեր, ուստի եւ արժանապէս այս

սուրբ կարգն ընդուներ էր, ուստի եւ մեծ ակնկալութեանց կմնայինք այնպիսի քաջավարժ եկեղեցականէ մը :

Դեր. Սարգիս սրբազանին մեզի ըրած ամենեն երեւելի եւ մեծավաստակ գործն է անշուշտ Պաքովու նորակառոյց եկեղեցւոյ մեծահանդէս օծումը, որոյ նման վաստակ գուցէ Կալաց եւս պիտի ունենայ յառաջիկայ գարնան, հոն նոր շինելու եկեղեցւոյն օծմանը ատեն. (1) : Ուստի բազմերախտ Սրբազանին եւ իւր ուղեկից հոգեզգօն Վարդապետին երախտիքը ղրոշմուելով իսիրտ համօրէն շնորհապարտ ազգայնոց' քաղցր յիշատակաւ անտարակոյս անմոռաց պիտի մնայ:

Գերյարգոյ Տէր եւ Հայր սուրբ, չեմ կրնար բառական շնորհակալ ըլլալ Ձեր սրբութեան որ եւ եաշու ազգային վարժարանիս տարեկան քննութեան վրայ Ձեզի խրկած շնչին տեղեկութիւնս բարեհաճեցայք իտիպ արձանագրել սիրուն Աղաւնոյն թերթերուն մէջ : Ուստի անտարակոյս եմ որ Ձեր Սրբութեան միջնորդութեամբը բարեսէր Աղաւնին այս կարեւորագոյն սեպուած աշխատանքիս ալ (զոր եւ պատուաւոր ազգայինք ոմանք զիս յորդորեցին տողել) եւս առաւել քաղցր պատսպարան մը պիտի շնորհէ իւր զոդտրիկ բեհին գոնեա մէկ անկիւնը. որոյ վասն իմ երախտապարտ շնորհակալութիւնս կվուրամ առաջուց մատուցանել Ձեր Սրբութեանը :

Թէ որ այս գրուածս բաղդ ունենայ իւր նպատակին հասնելու,' կխնդրեմ զՍրբութիւն Ձեր որ բարեհաճիք, երբ իցէ հնար, գրովանդակն մէկ յօդուածի միայն վերածել, այսինքն' առանց ուրիշ անգամի մնացորդ բողոս (թէ եւ գուցէ քիչ մը երկար երեւնայ), խնդրեմ եւս որ երբ կարելի ըլլար այս վերջին ամսոյս թերթին մէջ սեղմեր որ առաւել չուշանաք : Վերջապէս' որ թերթին մէջ ըլլայ' շնորհք կրնէք անկէ տասն օրինակ մը առելի դրկելու առ Յարգի Գործակայն Սրբութեան Ձերում, Գարագաշեան Տ. Յովհան, ուսկից անոնց ծախքն ինչ որ ըլլայ պիտի ընդունինք շնորհակալութեամբ, վասն զի վերոյիշեալ Մատթեոսեան Տէր Ստեփան մասնաւորապէս խնդրեց յինէն որ գրեմ Ձեր Սրբութեանը այս բանիս համար :

Գերապատիւ եւ շնորհազարդ Տէր, աւարտելով ուր ուրեմն գայս երկար գրութիւն իմ, կվուրամ գառաջիկայ սուրբ եւ հրաշալի օրերն ալ Ձեր Սրբութեանը եւս եւ միւս Գեր. Վարդապետացն, Ալեգարդեան շնորհափայլ Տեառն Սարգսի, եւ Պերճիմաստ հարազատին Ձերում երանաշնորհ Տեառն Խորենայ' միծաւ խնդութեամբ շնորհաւորել եւ մաղթել որ Բազմերախտ Տեարցդ ամենայն բարի նկատմունքներն ըստ Ձեր փափաքանացը անյապաղ իկատարումն ելցեն, եւ միանգամայն բոլոր շնորհապարտ սրտերուն հետ միատեղ իննրածին Փրկչէն որ Ձեզ երկար եւ բարեբաստիկ օրեր շնորհէ, որպէս զի անտրտունջ ազգս մեր բախտ ունենայ անձնանուէր եւ երանելի Նահատակացդ անհամար երախտիքը շատ տարի դեռ վայելելու:

Ընդունեցեք խնդրեմ եւ իմ Ծնողաց եւ Հօրեղբօրս անվեղծ մաղթանքները եւ զխոնարհական համբոյր օրինեալ աջոյ Ձեր. Հարցդ Սրբոց, որով մնամ խորին մեծարանօք

Ամենախոնարհ եւ երախտապարտ ծառայ եւ աշակերտ

ՍՈՂՈՄՈՆ ԴՐԱՆԿՈԼԵԱՆՑ *Ulrsur.*

Եաշ 17 Դեկտեմբերի 1858 :

Տ. ՄԵՍՐՈՎԲ Դ. ԹՈՂԼԱՒԴԵԱՆ.— Արշալոյսեն կիմանանք որ Տ. Մեսրովբ Դաւիդ Թաղլաղեան ազգասէր անձը այս տարուան յունիսի 10ին Շիրազ քաղաքին մէջ վախճաներ է 56 տարուան : Ծնեալ էր նա իկորբի որ յԵրեւան, ուր սուրբ Աթոռը իւր կրթութիւնը առած, ուր եւ ձեռնադրեցաւ սարկաւագ: Անկէ անցաւ 1823ին իՀնդիկս, ուր Կալկաթայի անգլիական համալսարանին մէջ լմնցուց գիւր ուսումը, եւ Զուղայի մէջ երկար ատեն վարժապետութիւն ըրաւ. 1845ին Արարատեան թնկերութեան օժանդակելովը Կալկաթայի մէջ *Ազգասէր* անունով լրագիր մը սկսաւ հրատարակել, զոր եւ առաջ տարաւ մինչեւ ի1852 անխոնջ աշխատութեամբ : Բայց իւր ջանիցը արգասիք են նաեւ այն եօթը տարուան մէջ հրատարակած Այբբենարան. Ճառ. իԴաստիարակութիւն օրիորդաց, Ճանապարհորդութիւն իՀայս, Պատմութիւն Պարսից. Առակք Պարսից. Սօս եւ Սօնդիսլի, Վարսենիկ, Համառօտ քերականութիւն: Ունի նաեւ թարգմանած Դրոտիոսի Ճշմարտութիւն քրիստոնեական հառատոյ գործը, Դիցաբանութիւն, Պաղեստին, եւ Պատմութիւն հին Հնդկաստանի : Ուներ դեռ մեկքանի գրուածներ ալ զորս մահը վրայ հասնելով' չկրցաւ իլոյս ընծայել: Այսպիսի պատուական անձի մը կորուստը ցաւալի է արդարեւ բոլոր ազգասիրաց :

ԱՊՐՕՅԵԱՆ ՍԱՀԱԿ ԷՖԷՆԴԻ. — Ձմիւռնացի Ապրօյեան Սահակ Էֆենտին, որ Բարձրագոյն Դրան գաղղիարէն դպրակցութեան գրատան գլխաւորն է, Պէլճիքայի եւ Հոլանտայի տերութեանց յարգական յատուկ ուշադրութեանը արժանի եղաւ: Բանզի այս տերութեանց առաջինը Լեոբոլտի կարգին հրամանատարութեան, եւ երկրորդը Լիւքսեմպուրկի կարգին հրամանատարութեան շքանշանը յուղարկեցին յիշեալ պաշտօնատարին : *(Արշալոյս)*

Տ. ԱՒԵՏԻՔ ԷՆՖԻԱՃԵԱՆՑ. — Պատուաւոր եւ գործունեայ գրավաճառն Իսփիխս, որ ազնիւ բարեսիրութեամբ Աղաւնոյս հոգն ու գործակցութիւնը յանձն առած է եւ յառաջ վարէ ազգասէր փութով, այսպէս կգրէր իւր վերջընթեր նամակին մէջ.

... Տաղք եւ երաժշտական երգք Տեառն Խորենայ չնաշխարհիկ Քերթող վարդապետին մեծ ազդեցութիւն արարին իմիտս ուսումնականաց եւ ուսումնասիրաց մերոց եւ ազգասիրաց, եւ ահա մին ինոցանէ գիտնական Տ. Նիկողայոս Տէր Շմաւոնեանց ինամակի իւրում առ իս այսպէս ձայնարկէ ի հնոյն Կողքիսայ, իքաղաքն Քուրայիսայ, ուր կայ նա յարքունի ծառայութեան-

« Խեղճ Խորէն վարդապետն չգիտէ թէ նորա տաղք զիս այնքան պահպանեն զբոլոր գիշերն, եւ չիք վայրկեան' յորում հառաչանօք չկրկնեմ, Ա՜հ Հայաստան, Հայաստան, երանի՛ քեզ Հայաստան, որ քո ցաւոց եւ վշտաց ունիս քերթող եւ երգիչ գմերս Խորէն Խորխոռունի : Գիտէ Վարդապետն, որ նորա անունն խտախտակի սրտի իւրաքանչիւր Հայկազնոյ գծագրեալ կայ.....» :

Շատք եւս տակաւին անծանօք են ձրից եւ տաղանդաց Խորենայ վարդապետի, ըստ որում դեռ եւս չհասին իձեռս նոցա ամսաթերթք ձեր, զի ընթերցեալ սիրահարեսցին ընդ Հազներգուն զերապանծ: Ես ստացայ իՊօլսոյ գերկուս օրինակ *Մատեաց Աղաւնոյդ* եւ տամ ուսումնականաց որոճալ զնոսին վերծանութեամբ, որք ծանօթանան եւս եւ *իԲազմավիպ* օրագրէն Վենետկոյ անցեալ ամաց, որք լի են սքանչելի բանաստեղծութեամբք եղբօրդ հարազատի Խորենայ Քերթող Վարդապետին Հայկազանց .....:

---

(1) Մինչեւ հիմա կալացը եղած ազգային փայտաշէն եւ միակ եկեղեցւոյն նիւթերը սասեկ հինցած ըլլալով' այժմ անոր տեղը այլ իսկ նոր կշինուի քարէ:

ԿԵՆՑԱՂՕԳՈՒՏ ԲԱՆՔ

ԲԱՆԱԼԻ ԲՆԱԿԱՆ ԳԻՏԵԼԻՆՑ

ՇՈԳԻԱՑՈՒՄՆ.

Շոգիացումն ինչ է:

— Շոգիացումն կամ գոլորշացումն կըսուի՝ հաստատուն կամ հոսանուտ մարմնոյ մը շոգի դառնալը, ինչպես ձիւնը կամ ջուրը արեւուն տաքութեամբը շոգի կդառնան:

Ինչ է շոգին:

— Ո՛ր եւ իցէ հաստատուն կամ հոսանուտ գոյացութիւն որ կազ դարձած է՝ շոգի կըսուի:

Հարկ չէ հեղանիւթ մը եփ եղլէ՝ կազանալու համար. վասն զի ամեն հեղանիւթ ալ որ եւ իցէ աստիճանի տաքութեան մէջ՝անդադար կազ կդառնայ. եւ ահա այս կազերն են որ շոգի կըսուին, եւ կզանազանին մնայուն կազերեն՝ ինչպէս են թթուածինը, ջրածինը, բորակածինը եւ այլն:

Ինչու համար երբոր վառ կրակի վրայ ջուր թափես, կամ պաղ ջրի մէջ կարմրցած երկաթ խոթես՝ շառաչում կելլէ:

— Վասն զի Ա., ջրոյն յանկարծ շոգի դառնալը,
— Բ, կրակին կամ երկաթին յանկարծ պաղիլը,
— Գ, երկու մարմնոց իրարու հետ զարնուելովը պատճառած ընդհանուր այլայլութիւնը՝ օդուն մէջ շուտ շուտ ու սաստիկ բրթռմունք կհանեն: Օդոյն ծանր բրթռմունքներովը հաստ ձայներ կելլեն. իսկ շուտ շուտ բրթռմունքը սուր եւ շշող ձայներ կհանեն:

Ինչէն է որ հասարակ աղը երբոր վառ կրակի վրայ նետուի կչըքչըրտայ:

— Վասն զի Ա, աղին բիւրեղանման բերբիկներուն մէջ գտնուած քիչ մը ջուրը յանկարծակի շոգի կդառնայ ու չըքչրտոց կհանէ:

Բ. Աղին հաղորդարարութիւնը այնչափ քիչ է որ կրակին տաքութենեն աղին ամեն մէկ բիւրեղեայ մասնիկները կճաքըռտին:

Ինչէն է որ ջուրը կրակին տաքութենեն շոգի կդառնայ:

— Վասն զի կրակին տաքութեամբը ջրոյն մասնիկները ամենամանր պղպջակներ կբաժնուին, եւ ասոնք օդեն թեթեւ ըլլալով՝ ջրին երեսեն շոգիի ձեւով կբռջին վեր կելլեն:

Շոգւոյն տաքութեան աստիճանը եփելած ջրոյն տաքութենեն աւելի վեր կելլէ քե չէ:

Ոչ. ջուրը եռալ սկսելեն ետեւ որչափ ջերմութիւն որ ընդունի՝ ամեն ալ կզործածէ շոգի դառնալու, այնպես որ ձեւացած շոգին նոյն աստիճանի տաքութիւն կուենենայ՝ինչ աստիճանի որ տաք է եփ եղած ջուրը:

Ջերմաչափին վրայ անզգալի եղած ջերմութիւնը ծածուկ ջերմութիւն կամ ջեր կըսուի:

Շոգիին մէջ աւելի շատ ծածուկ ջերմութիւն կայ քան քե եռացեալ ջրին մէջ. բայց ջերմաչափին վրայ զգալի եղած ջերմութեան աստիճանը երկուքինն ալ մեկ է:

Ինչէն է որ փայտը, քարը եւ ուրիշ անոնց նման նիւթեր շոգի չեն դառնար:

— Վասն զի կարծր մարմիններէ կազմուած են, եւ անկարելի է անոնց մասնիկները այնչափ հեռացընել իրարմէ որ իրենց ձգողութեան պարունակեն դուրս ելլեն:

Ինչէն է որ կտոր մը քափուրը (քեաֆիրի) օդ տեսնելուն պես աներեւոյթ կըլլայ:

— Վասն զի սովորական պարագայից մէջ գըտնուած ատենը թռչական է:

Ինչու համար սառը՝ խիստ սաստիկ ցուրտերու ատեն կկծկըտի:

— Վասն զի հալելեն առաջ կշոգիանայ:

Մետաղները թռչականութիւն ունին, կամ որ նոյն է՝ կթռչտին:

— Այո. գրեթէ ամեն մետաղներն ալ թռչական կըլլան երբոր տաքնան:

Սնդիկը գրոյին վրայ եղած ատենը կբռջի. իսկ կապարը, գինկը, արծաթը, ոսկին եւ այլն, երբոր ճերմակ ջերմութեան աստիճանին հասնին՝ այն ատեն կթռչտին:

Ինչպես կզտեն գինկը եւ ուրիշ մետաղները՝ թորեցընելով:

— Հողէ կամ քափօու եղջիւրի մէջ դրած՝ մինչեւ

որ ճերմակ կարմրութիւն առնէ կտաքցընեն. այն ատեն շոգիները կերբան եղջիւրին վզին մէջ կխտանան, եւ զուտ մետաղը կաթիլ կաթիլ կվազէ:

Նոյն կերպը կբանեցընեն նաեւ սնդիկը անագէ եւ ուրիշ քիչ բոլական մետաղներէ զատելու:

Ջուրը ինչպէս կգտեն բնալուծական գործարաններուն մէջ:

— Թորանոց ըսուած գործիքով: Կրակի գօրութեամբը գուտ ջուրը շոգի դարձած վեր կելլէ, իսկ օտար նիւթերը թորանոցին տակը կնստին ու դիրտ կըլլան:

Ինչէն է որ երբեմն կաթիլ մը ջուրը տաքցուցած երկաթին վրայէն կգլորի կվազէ' առանց ամենեւին հետքը ձգելու:

— Վասն զի անոր տակի մասը շոգի կդառնայ, եւ այն շոգիով կաթիլը երկըթին երեսէն վեր կմնայ:

Ինչէն է որ կաթիլը երկըթին վրայ կգլորի:

— Վասն զի երկըթին տաքցած երեսին վրայէն անցնող օդը գինքը առաջ կըշէ:

Դերձակը կամ լուացարարը ինչու համար արդուկը (իւթիւ)քիչ մը թուքով կթրջեն որ իմանան բաւական տաք ըլլալը:

— Վասն զի գիտեն որ եթէ թուքը երկըթին վրայ փակչի' բաւական տաք չէ. անոր ներհակ' երբոր թուքը երկըթին երեսէն գլորի երթայ' ըսել է թէ ուզածին պէս տաք է:

Ինչէն է որ երկաթը աւելի տաք է' թուքին անոր վրայ գլորած ատենը' քան երբոր վրան փակչի:

— Վասն զի երբոր թուքը երկըթին վրայ գլորի' ըսել է թէ երկաթը բաւական տաքութիւն ունի որ կաթիլին տակի կողմը շոգի դարձընէ. ընդհակառակն' թէ որ թուքը չգլորի, ըսել է թէ երկաթը այնչափ տաք չէ:

ՀԱԼՈՒՄՆ ԵՒ ԼՈՒԾՈՒՄՆ

Ի՞նչ է հալումը կամ լուծումը:

— Հաստատուն մարմնոյն վիճակը փոխուելով' տաքութեամբ հեղուկ դառնալն է:

Կապարի կտոր մը որ տաքցընես, ինչէն է որ առաջ աստիճանաբար կկակղնայ ու ետքը կհալի:

— Վասն զի տաքութեամբ կապարին մասնըկանոնաւոր ձգողական ուժը կամաց կամաց կպակսի:

Ամեն նիւթ ալ տաքութեան մասնաւոր մէկ աստիճանին որ հասնի' միշտ նոյն աստիճանով կհալի թէ ոչ:

— Այո, ինչ կերպով ալ կրակը տաս կհալի. բայց այլ եւ այլ նիւթերը այլ եւ այլ աստիճանի տաքութեամբը կհալին:

Օրինակի համար, սառը զրոյի աստիճանին կհալի. — ճերմակ մոմը 68 աստիճանի. — կապարը 334 աստիճանի. — ծեծած (անգղիական) երկաթը 1600 աստիճանի, հարիւրամասն ջերմաչափով:

Ի՞նչպէս կըլլայ որ մետաղներուն զօդուածքը տաքութեամբ կբաժնուի:

— Վասն զի այլ եւ այլ նիւթոց հալականութիւնը նոյն չըլլալով' դիւրաւ կզատուին իրարմէ. ուստի կապարը պղինձէն կզատուի' բոլոր զանգուածը չափաւոր ջերմութեամբ տաքցընելով. այն ատեն կապարը կվազէ, իսկ պղինձը կմնայ ծակոտկէն կտոր մը:

Ինչէն է որ սառը արեւուն տաքութենէն կհալի:

— Վասն զի տաքութիւնը սառին մէջ մտնելով' բիւրեղներուն մասնիկները իրարմէ կզատէ, եւ անոնց յարակցութիւնը այնչափ կպակսեցընէ որ կարծրապինդ սառը հեղուկ կդառնայ:

Թէ որ սառին վրայ' գինքը հալեցընելու չափ շատ եռացեալ ջուր լեցընես, սառին տաքութեան աստիճանը չաւելնար. բայց թէ որ վրան սառին պէս պաղ ջուր լեցընես, այն խառնուրդին տաքութիւնը մէկէն կբարձրանայ. ինչ է ասոր պատճառը:

— Երբոր սառին վրայ եռացեալ ջուր լեցընես, տաքութիւնը կգործածուի հաստատուն մարմինը հեղուկի դարձընելու. իսկ երբոր նոյն ջուրը պաղ ջրի հետ խառնես, տաքութիւնը կգործածուի անոր ջերմութեան աստիճանը աւելցընելու համար:

Ամեն անգամ որ մէկ նիւթ մը հաստատուն վիճակէն հոսանուտ վիճակի կանցնի' շատ մը ջերմութիւն կկորսուի:

Օրինակի համար, սառով լեցուն ման մը վառ կրակի վրայ դիր, տաքութեան աստիճանը ամենեւին չաւելնար' մինչեւ որ բոլոր սառը հալի: Բոլոր այն տաքութիւնն որ ամանին կտրուի, բերես մէկ ժամի չափ, ծածուկ ջերմութիւն կդառնայ, այս ինքն բոլորովին կգործածուի սառը հալեցընելու' առանց աւելցընելու տաքութեան աստիճանը:

Ինչու՞ համար մոմը տաքուբեամբ հալեցին առաջ կկակըղնայ :

—Վասնզի տաքուրիւնը աստիճանաբար կը-պակսեցնէ մասնիկներուն ձգողական զօրութիւնը:

Ինչու՞ համար երբոր մոմ, ճարպ եւ ուրիշ նիւթեր հալեցընես, անոնց դրսի մակերեւոյթը աւելի առաջ կիյնայ քան թէ մէջտեղը :

—Վասն զի իւղային նիւթոց հաղորդարարութիւնը այնչափ տկար է որ ջերմութիւնը դժուարաւ կրնան անոնց զոյացութեանը մէջ. ուստի հալելեն առաջ կկակըղնան ու կամաց կամաց կիյնային :

Ինչո՞ւն է որ մետաղները գրեթէ մի եւ նոյն ժամանակի մէջ՝ թէ մէջտեղեն եւ թէ շորս դիմեն կսկսին հալիլ :

—Վասն զի անոնք լաւ հաղորդարար են, եւ մեկ մասին տաքուրիւնը իրենց զանգուածին մնացած մասին ալ կիաղորդեն. անով մետաղներուն մէջտեղն ու քովերը գրեթէ նոյն ատենի մէջ կիյնային :

Ինչո՞ւն է որ փայտն ալ մետաղի պէս չիյնիր :

—Վասն զի փայտը տաքուբեամբ կլուծուի, ու կազ՝ ծուխ եւ մոխիր կդառնայ, եւ այլ եւ այլ մասերը բոլորովին կզատուին իրարմէ :

Փայտը կսկսի լուծուիլ՝ 140 աստիճանին մօտ :

Ինչու՞ համար երբոր շոր կերակուրներն անագէ ամանի մէջ ուզես տաքցնել՝ անագը տաքուբենէն կիյնայ :

—Վասն զի անագը քիչ մը տաքուբեամբ կը-հալի. այնպէս որ կերակուրները եփելու պէտք եղած տաքուրիւնը բաւական է ամանն ալ հալեցընելու :

Թէ որ անագէ ամանի մէջ եղոտ կերակուրներ եփես, ամանը ինչու՞ չիյնիր :

Վասն զի եղին շոգիացմամբը ամանէն շատ մը տաքուրիւն կպակսի :

Ի՞նչ պատճառաւ անագէ կաթսաները չեն հալիր՝ երբոր կրակին վրայ դրուին :

—Վասն զի կաթսային մէջի ջուրը շատ մը տաքուրիւն կծծէ եւ ամանին դուրս կտանի պղպջալովն ու շոգիացմամբը :

Ինչու՞ համար մեծամեծ կաթսաները երկրէ կամ պղնձէ կշինեն քան թէ անագէ :

—Վասն զի երկաթն ու պղինձը անագին պէս քիչ տաքուբեամբ չեն հալիր :

Հասարակ (գաղղիական) երկաթը 1500 աստիճանին կիյնայ. — պղինձը 1040 աստիճանին, — անագը 230 աստիճանին :

ԾԱՌԱԳԱՐՄԱՆ ԱՐԹԻՒՆ

Մեր ընթերցողաց մէջէն պատուաւոր եւ ազգին պէտք ճանչցող անձինք շատ անգամ խնդրեցին մեզմէ որ Օրագրոյս մէջ երբեմն երբեմն հրատարակեմք նաեւ ծառադարմանութեան, երկրագործութեան, մետաքսաբանութեան եւ շերամասնութեան վրայ այլ եւ այլ յօդուածներ : Ցօժարամիտ փութքամբ անոնց կրցածնուս չափ կամակատար լինել նոցա՝ դիւրին ոճով, ծառադարմանութենէն սկսելով :

—

Ծառադարմանութիւն (arboriculture) կըսուի այն գիտութիւնը որ կսովրեցնէ թէ ինչպես պէտք է ծառերը մշակել ու դարմանել, եւ երկրագործութեան մեծ ճիւղերէն մէկն է :

Ընդհանրապէս *ծառ* կկոչուին այն ամէն տունկը, որոց բունը (*աղամ պհտհնի*) փայտի կարծրութիւն ունի եւ գէթ քանի մը տարի կապրի: *Բուն Ծառ* կըսուին անոնք, որոց բունը բաւական խոշոր կըլլայ եւ բաւականապէս ալ գետնէն կբարձրանայ առանց ճիւղեր արձակելու. եւ *Թուփ* (*աղաչճրի*) կանուանին անոնք, որոց բունը ոչ այնչափ մեծ կըլլայ եւ ոչ այնչափ բարձրը, եւ անմիջապէս խարսխէն կսկսին ճիւղ արձակել :

Բուսոց եւ արմտեաց պէս մարդուս կենաց ամենահարկաւոր են նաեւ ծառք. վասն զի ինչ կըլլան ամէն տեսակ շէնք ու շինուածք եւ մեքենական արուեստ առանց փայտի : Եւ այն տեղերն ուր հանքածուխ չըկայ, ինչ պիտի վառեն թէ որ ածուխ շինելու փայտ չգտնուի : Ծառերը օգտակար ու հարկաւոր են նաեւ ոչ միայն իրենց քաղցրահաշակ բիւրատեսակ պտուղներովը, այլ նաեւ անոնցմով շինուած գինւով ու տեսակ տեսակ ըմպելիներով, որպիսիք են օղի, ցքի, ամբրաւօղի, խնծորօղի, տանձօղի, եւ այլն :

Ասկէ զատ ծառերը հարկաւոր են նաեւ օդոյն բարեխառնութեան հաստատութեանը համար, ուստի անտառախիտ ծառախիտ տեղեր՝ ծառերուն շուքին գովութեամբը ամառուան տաքութիւնը այնչափ հրատոչոր չըլլար. ձմեռուան ցուրտն ալ ոչ այնչափ սաստիկ, որովհետեւ օդին ցրտութեան բոլորովին գետին իջնալուն արգելք կըլլան: Գիտնալու է նաեւ որ ծառուտ տեղուանք շատ աւելի քիչ է երաշտութիւնը կամ չորութիւնը. վասն զի փորձով իմացուած է որ ծառոց բազմութիւնը ամպերն դէպ իրենց կքաշեն ու ա-

ննցմէ աննբեռ կիջեցընեն. օրինակի համար եգիպտոս քիչ աննբեռ կուգար. բայց քանի որ Մեհեմմետ Ալիին խնամօքը ծառերը բազմացան, երկինքն ալ աւելի ստեպ սկսաւ անձրեւել: Ծառոց տերեւներուն վրայ արեւուն ճառագայթները գարնելով՝ մթնոլորտին մէջ ջրային գոլորշի կարմակեն, որ գիշերը առատ ցօղ կդառնան: Ծառերն ոչ ինչ ընդհատ օգնական են նաեւ լեռներու գագաթն ու դարեւանը ձեղեղային յորդահոս ջրերուն սաստկութիւնը կոտրելու համար, որ ուղխօրէն դեպի ձորերը կիջնան հետերնին քաշելով բերելով ինչ որ համբան գտնեն. եւ քանի որ այն ծառերը անոնց թափը չկոտրէին, ողողմունքները շատ յաճախ կպատահէին: Ծառերը շատ օգտակար են նաեւ մարդկանց ու անասնոց առողջութեանը՝ մթնոլորտին օդը մաքրելով ու շնչառութեան աւելի յարմար ընելով զայն. վասն զի ծառոց տերեւները այս գարմանալի յատկութիւնն ունին որ մթնոլորտին մէջի թթու ըսուած կազին շատութիւնը կծծեն կառնուն, որ բազմաթիւ բնակիչ եղած տեղուանք արտաշնչութեամբ եւ ուրիշ պատճառներով կգոյանան. ուստի եւ ամենահարկաւոր է մեծամեծ քաղաքաց ու բազմամարդ բնակութեանց մէջ ծառերը շատցընել: Ապա ուրեմն ծառերն ալ բուսոց պես ամենօգտակար են, եւ անոնց աճելուն ու բազմանալուն փոյթ տանելու է:

Ծառերուն մշակութեանը վրայ խօսելին յառաջ ամենահարկաւոր է անոնց գլխաւոր գործարանացը վրայ համառօտ տեղեկութիւն մը տալ. ապա թէ ոչ անկարելի է ծառադարմանութեան գործողութիւններն հասկընալ առանց նախնական գիտութեան որ *Բուսական անդամազննութիւն* կըսուի:

Ամենահարկաւոր է նաեւ այն գործարանաց ըրած գործողութիւնները գիտնալ, որոց վրայ հիմնուած է մշակութիւնը. եւ բուսաբանութեան այս մասը, որ *Բուսական բնախօսութիւն* կկոչուի, պետք է որ միշտ երկրագործին աչքին առջեւն ըլլայ: Եւ յիրաւի, թէ որ մեկը քաջ տեղեակ չըլլայ արմատոց գործողութեանցը, ինչպես կրնայ գիտնալ թէ ինչ զգուշութիւններ պետք ըլլայ ընել արմատոց՝ ծառոց տեղափոխութեան ժամանակ. եւ անա առանց այս զգուշութիւններն ընելու տնկելուն համար է որ շատ անգամ ծառերը չեն բզուիր կըտրնան: Տնկոց սննդեանը տեղեւոց որչափ հարկաւոր ըլլալը չգիտնալէն է նաեւ որ երբեմն ժամանակէ յառաջ այս գործարաններէն շատերը կփրցուին ոմանք որմայեց ծառերէն՝ պտղոց գեղեցիկ գոյն մը տալու համար, եւ անոնց ճռճած մնալուն պատճառ կըլլան:

Ծառոց մշակութեան յաջողութեանը համար հարկաւոր է նաեւ գիտնալ թէ *հողը, ջերմութիւնը, լոյսն* ու *դիրքը* ինչ ազդեցութիւն ունին տնկոց վրայ: Այս գիտութիւնը ունեցողը միայն կրնայ այս կամ այն ծառը իրեն յարմար հողին մէջ տնկել, եւ պատշաճ ջերմութիւնն ու դիրքը տալ: Տեսնենք ուրեմն թէ ինչ է *Բուսական անդամազննութիւնը*: Ծառոց կազմուածքը զննելով բազմաթիւ մասունք կգտնեմք, զորս կարող եմք այլ եւ այլ խումբ բաժնել, ուրսյսմ զանազանել զանոնք *պահպանիչ գործարանք, արտադրիչ գործարանք* եւ *Տարրական գործարանք*:

ՇԱՏ ՉԳԻՐՆԱԼՈՒ ՀՆԱՐՔ. — Ոմանց մարմնոյն երքին կազմուածքը գիրուքեան շատ յարմարութիւն ունենալով՝ թէ որ առիթներէ չզգուշանան, կարգ դուրս կերպով կգիրնան ու իրենք իրենց անտանելի բեռ կդառնան: Այսպիսեաց փորը ծառայութիւն մը ընելու մտօք Մուր անուն անգլիացի բժշկին շատ չգիրնալու եւ գիրուքիւնը նիհարցընելու գտած պարզ հնարքն իրենց իմացընեմք, որ է հացէ զգուշանալ եւ խմորեալ ըմպելիք չխմել: Ասոր փորձն իր վրայ ալ ըրեր է Մուր ու երեք ամսուան մէջ 90 քաշեն 70 քաշ իջեր է ծանրութիւնը: Առաւօտները կնախաճաշէ եղեր 50 տրամ պաքցամատ, հաւկիթ մը, երկու գաւաթ չայ կամ սուրճ. երիկունը կեսօրուընէ հինգ ժամ ետքը կճաշէ եղեր չափաւոր միս՝ առանց հացի. վերջ նալ դարձեալ րէյ (չայ) կխմէ եղեր, առանց մէջը հաց թաթխելու:

Այսպիսի չափազանց գիրուքեանց ենթակայ են աւելի մեր Արեւելցի կանայք, մանաւանդ հարուստները, եւ ասոր միմիայն պատճառն է անցուցած նստողական անշարժ կեանքերնին. եթէ գիտնային այսպիսիք թէ որչափ լաւ բան է չափաւոր գիրուքիւնը, եւ որչափ անտանելի չափազանցը, եւ քանի՛ քանի հիւանդութեանց ու գերութեանց աղբիւր, տարակոյս չկայ որ կջանային այնպիսի նեղացուցիչ եւ վնասաբեր գիրուքեան առջեւն առնուլ:

Արդ, Մուրին պատուիրածին վրայ մեք ալ այս յաւելցընենք որ ջանան այսպիսիք որչափ որ կրնան ոտքով շատ քալել ու շարժմունք ընել:

ՀԱՆԵԼՈՒԿ.

Դեռ ես չըծրնած
Անուս դրեր եմ.
Ծրնած չըծրնած
Անուս կըփոխեմ:

ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ Հաճելուկն է ՄԵՂՐ- ՄԵՂ- ԵՂ.